

Weliswaar.be

WELZIJS- EN GEZONDHEIDSMAGAZINE - SEPTEMBER-OKTOBER 2009 - NR. 89

De doorbraak van
de onlinehulpverlening

Chatten om hulp p.6

Weliswaar.be

UITNEEMBAAR DOSSIER BIJ WELISWAAR.BE - SEPTEMBER-OKTOBER 2009

DOSSIER
**Zorg en
onderwijs**

UITNEEMBAAR

DOSSIER: Zorg en onderwijs

Crisis bij de beschutte werkplaatsen p.10

Reinhilde Decler maakt theater met een missie p.26

Welzijnswork en politie werken samen tegen
geweld in het gezin p.34

Theater met een missie

Reinhilde Declair, of 'moemoe' uit *Van vlees en bloed*, maakt toneel met mensen die in armoede leven.

Crisis in de werkplaats

De crisis doet zich voelen in het orderboekje van de 67 beschutte werkplaatsen in Vlaanderen.

Inhoud

- 04 **Actueel**
- 06 **Wanneer afstand nabijheid creëert**
Eerstelijns hulp via chat groeit
- 10 **Crisis in de beschutte werkplaats**
Werk herverdelen en productielijnen op halve kracht
- 12 **Actueel**
- 23 **Café Social: Meer dan twee doelen**
Lier verdedigt Belgische kleuren op Homeless World Cup
- 24 **Iedereen mag ambitieus zijn**
De zorg werkt aan de toekomst
- 25 **De werken van... Ineke Taffijn**
- 26 **Theater met een missie**
Reinhilde Declair brengt generatiearmen op de planken
- 29 **Column Bodytalk**
Opgebrand staat netjes
- 30 **Met vallen en opstaan**
Reeks 'hedendaagse gezinsvormen': het nieuw samengestelde gezin
- 32 **Sociaal appeltje voor de dorst**
De heilzame mechanismen van sociaal kapitaal
- 34 **Het komt voor in de beste families**
Welzijnswerk en politie samen tegen intrafamiliaal geweld
- 37 **Beleid: Nieuwe man, zelfde portefeuille**
Jo Vandeurzen, minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin
- 38 **Uitgelezen**

DOSSIER Zorg en onderwijs

- 14 **Schoolmoe op reis**
Trajectbegeleiding voor vroegtijdige schoolverlaters en hangjongeren
- 16 **Brug tussen school en welzijn**
De school als spil van de buurt
- 17 **Van koffiemoment tot Taalpaleis**
Onderwijsopbouwwerk in Ronse
- 18 **Zorgen voor het onderwijs**
Kinderen met leerstoornissen
- 20 **De school als sociale barometer**
Leerlingenbegeleiding staat niet op zich

Expertisecentrum Ouderenzorg Limburg

Het Expertisecentrum Ouderenzorg Limburg (ECOL) is een centraal aanspreekpunt voor expertise-uitwisseling tussen de woon- en zorgcentra voor ouderen in Limburg, regulier onderwijs en vormingsinstanties.

Het centrum is een samenwerkingsverband tussen de Limburgse hogescholen en het Limburgs Overlegplatform Onderwijs Arbeid (LOOA). Het werkveld en het onderwijs leren van en door elkaar. De belangrijkste doelstelling van ECOL is de organisatie en begeleiding van vormingen voor mede-

werkers in Limburgse woon- en zorgcentra. De vorming gaat uit van een professionele, geïntegreerde belevingsgerichte zorg. ECOL werkt vraaggestuurd en op maat van de doelgroep. De organisatie richt zich op vormingsverantwoordelijken in de woon- en zorgcentra die op zoek zijn naar kwalitatief sterke en goed begeleide vormingsinitiatieven. Maar ECOL is er ook voor mensen die hun expertise willen delen met anderen. Bij ECOL vinden ze ondersteuning en begeleiding voor hun vormingsinitiatieven. De doelstelling is het vormen van een centrum voor expertiseoverdracht, zowel tussen ouderenzorg en onderwijs als tussen professionals in de ouderenzorg.

Vormingen worden op maat uitgewerkt op basis van de voorkennis van de doelgroep. Het aantal mogelijke onderwerpen is groot: van depressie bij ouderen, feedback geven, belevingsgericht omgaan met dementerende ouderen, tot beroeps- en leiding geven.

► www.ecol.be

Therapie in tijden van evidence based behandelen

Het Openbaar Psychiatrisch Zorgcentrum Geel organiseert op 3 december 2009 zijn vijfde studiedag Klinische Psychotherapie met als thema 'Therapieën in tijden van evidence based behandelen'.

Het evidence based behandelen is in opgang. Hiermee komt de klemtoon te liggen op objectieve kennis en de uniformiteit van het behandelmodel. Dit verhoogt de kwaliteit van de behandeling. Maar de objectiverings-

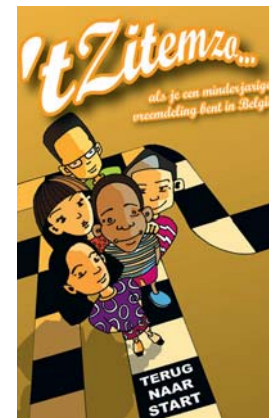
tendens mag niet ten koste gaan van het unieke behandeltraject van iedere patiënt of cliënt. De studiedag handelt over dit spanningsveld en biedt een forum voor dialoog en uitwisseling tussen verschillende perspectieven. Er zijn vier plenaire lezingen: drie in de voormiddag (met Joris Vandenberghen en Nele Stinckens) en een plenaire slotlezing (met Paul Verhaeghe). Na elke plenaire lezing kunnen er vragen worden gesteld. Na de middag zijn er vijf keuzesessies.

► www.opzgeel.be

► Zie ook advertentie op p. 39.

't Zitemzo als je een minderjarige vreemdeling bent

Voor minderjarige vreemdelingen die in België belanden, maar ook voor vrijwilligers en professionals die met hen werken, is de juridische context een onontwaaarbaar kluit. Elk kind en elke jongere heeft nochtans recht op duidelijke en begrijpelijke informatie over zijn of haar rechten.

De folderreeks 't Zitemzo voor minderjarige vreemdelingen bundelt alle info op een begrijpelijke manier. De folders zijn beschikbaar in het Nederlands,

Frans, Engels, Duits, Spaans en Russisch. Ze bevatten essentiële informatie: wie er verantwoordelijk is voor de minderjarige en de procedures, hoe je verblijfsrecht krijgt, de opvang, het recht op onderwijs en medische verzorging, de terugkeer naar het land van herkomst en hulporganisaties.

De Kinderrechtswinkel bracht eerder al 16 folders uit voor jongeren tussen 13 en 18 die meer willen weten over de wetten die op hun van toepassing zijn. De folders vertellen wat kan en mag als je geld wilt, als je dader van een misdrijf bent, als je problemen hebt thuis of op school.

► De folders kunnen gedownload worden op www.tzitemzo.be.

► krrw.koepel@kinderrechtswinkel.be

De winnaars

Deze lezers wonnen het boek *Ik ben iemand/niemand* van Guy Didelez en Lieven De Pril over generatiearmoede dat we in de juni-editie aanboden aan de 5 eerste e-mailers:

Bianca Lemahieu
Giel Brosens
Hanne Callens
Silvie Plessers
Peter Meerpoel

Informatie en coaching voor diabetici via Zorg TV

Met Zorg TV willen de Onafhankelijke Ziekenfondsen in de toekomst aan de patiënten met een chronische aandoening een nieuw digitaal en interactief medium bieden.

Zorg TV geeft toegang tot informatie en educatie op maat, persoonlijke begeleiding en een zorgaanbod in een pakket 'naadloze zorg': 25 diabetici

testen Zorg TV in een pilotproject. Ze kunnen met een videotelefoon in contact komen met een diabeteseducator-coach. Die kan met de patiënt overleggen en specifieke informatie en ondersteuning bieden via de televisie. De diabetespatiënt kan ook een interactieve videobibliotheek raadplegen met informatie over diabetes.

► www.mloz.be

Oproep kandidaten Comités Bijzondere Jeugdzorg

De 21 Comités voor Bijzondere Jeugdzorg worden in december 2009 vernieuwd. Zij maken deel uit van het agentschap Jongerenwelzijn (Vlaamse overheid). Ze staan in voor het organiseren van de vrijwillige hulpverlening aan minderjarigen die zich in een problematische opvoedingssituatie bevinden. Daarnaast hebben zij ook een preventieve opdracht door het organiseren van opvoedingsondersteuning.

Het agentschap Jongerenwelzijn zoekt gemotiveerde vrijwilligers die zich inzetten om jong leven richting te geven wanneer dit voor de jongere en zijn milieu niet vanzelf-

sprekend meer is. Wel is van de kandidaat enige ervaring gewenst. Jongerenwelzijn zoekt vertegenwoordigers van jeugdorganisaties, voorzieningen of andere initiatieven die zich actief bezighouden met jeugd en gezin. Zo kan de professionele achtergrond in de jeugdzorg een meerwaarde betekenen voor de werking van het Comité. Ook moet de kandidaat tijd vrijmaken om jaarlijks 20 à 30 vergaderingen bij te wonen. Interesse? Surf naar wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn voor een uitgebreid functieprofiel en meer informatie over de deelnemingsvoorwaarden. U vindt er ook het formulier waarmee u zich kandidaat kunt stellen. Kandidaturen kunnen worden ingediend tot 30 september 2009.

► Voor bijkomende inlichtingen kunt u steeds contact opnemen met mevrouw Nele Wynants, beleidsmedewerker Preventie- en Verwijzersbeleid van het agentschap Jongerenwelzijn op 02 553 33 29 of via nele.wynants@jongerenwelzijn.be.

Geslagen jaren: educatief pakket over huiselijk geweld

Het educatief pakket *Geslagen jaren* vormt een onderdeel van het gelijknamige Nederlandse filmproject over huiselijk geweld. Het pakket bestaat uit een dvd-documentaire en een educatieve dvd voor beroepspraktijk en onderwijs.

Zowel voor de documentaire als de educatieve dvd is er een handleiding die apart verkrijgbaar is. In de documentaire van Anne-Mieke van den Berg wordt zichtbaar gemaakt hoe het mechanisme van geweld in relaties en familiesystemen werkt. Er worden drie vrouwen en een man geportretteerd. Zij reflecteren over omstandigheden, gedragspatronen, eigen rol en aandeel in het ontstaan en escaleren van het geweld. De gevolgen van het geweld lopen als een rode draad door hun leven en dat van hun kinderen, ook al is het geweld inmiddels gestopt. *Geslagen jaren* biedt een systeemgerichte aanpak van huiselijk geweld, waarbij de gehele context van het geweld in beeld wordt gebracht. Het project besteedt ook aandacht aan de mogelijke hulp en steun in de directe omgeving van het gezin. Het is voor professionals vooral belangrijk om te onderkennen dat je situaties van huiselijk geweld niet kan stoppen door je te beperken tot een spoor. Ook de andere gezins- en familieleden moeten in beeld komen, al verleen je hen geen directe hulp. Zaak is om de hulp aan alle betrokkenen goed op elkaar af te stemmen.

► www.filmgeslagenjaren.nl

Eerstelijns hulp via chat groeit

Wanneer afstand nabijheid creëert

Nieuwe media Internet is niet meer uit ons leven weg te denken. Niet verwonderlijk dat nieuwe media ook in de hulpverlening opduiken. Het Online Hulp Uitwisselingsplatform (OHUP) heeft een methodiek voor onlinezorg ontwikkeld.

Tekst Liesbeth Van Braeckel | Foto's Jan Locus

Waarom start een organisatie met onlinehulpverlening?

Hilde Vanhuele, Tele-Onthaal: "Tele-Onthaal is in 2002 begonnen met een chatroom die je kan bereiken via onze website. Die toegang is belangrijk. Hij wekt vertrouwen. We zijn met onlinehulp

begonnen omdat we merkten dat we weinig jongeren bereikten. Onze opdracht is op een laagdrempelige manier een eerste opvang aanbieden. Voorheen deden we dat alleen per telefoon, nu doen we het ook

online. Een onlinegesprek lijkt overigens sterk op een telefoongesprek."

Christine Vanmeert, JAC Online Advies: "Wij startten in 2003 met chat via MSN Messenger. We zijn er

snel mee moeten stoppen, omdat we de veiligheid niet konden garanderen. Je kan niet zeker zijn dat iemand die zich voordoet als JAC-medewerker dat ook echt is. Je kon ook het profiel van je gesprekspartner bekijken, waardoor je soms te ver in de leefwereld van de jongere doordrong. Op die manier beschouwde de jongere de hulpverlener te vaak als vriend. De geschiedenis van het gesprek blijft bij MSN Messenger soms bewaard op de computer van de jongere, zodat privacy niet gegarandeerd kon worden. We zijn overgestapt op aangepaste software."

Het OHUP is in 2006 opgericht. Vanwaar dat initiatief?

Katrien Van den Meerschautte, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, project onlinehulpverlening: "Geert Strobbe was vrijwilliger bij de Kinder- en Jongeren-telefoon. Hij overwoog om te starten met online-

Voor de chatters zijn de laagdrempeligheid, veiligheid, vertrouwelijkheid en anonimiteit de belangrijkste redenen om voor onlinehulpverlening te kiezen.

ARTEVELDEHOGESCHOOL BRENGT ONLINEHULPVERLENING IN KAART

Voor het onderzoek werden 400 oproepers bevestigd. Meer dan 80% zijn vrouwen. Zo'n 90% gebruikt het internet dagelijks. Het is dus belangrijk te weten dat de oproepers vaak meer computer- en chatervaring hebben dan de beantwoorders. Een goede methodiek is geen overbodige luxe. Voor de oproepers zijn de laagdrempeligheid, veiligheid, vertrouwelijkheid en anonimiteit de belangrijkste redenen om voor onlinehulpverlening te kiezen.

Uit de analyse van onlinegesprekken blijkt dat 35% van de gesprekken langer dan een uur duurt. De aard van het medium leidt tot langere gesprekstijden, maar toch is 'tijd versus de ernst van het probleem' een van de spanningsvelden voor de onlinehulpverlening. Een ander spanningsveld blijkt dat tussen emotie en informatie. De beantwoorder moet vaak kiezen wat voorrang krijgt. De vraag wat geheim kan blijven in een onlinegesprek en waar opheldering nodig is, speelt ook bij de hulpverleners.

Naast de oproepersbevestiging en een diepgaande kwalitatieve analyse van onlinegesprekken omvat het onderzoek ook een literatuuronderzoek, een sterktezwakteanalyse, een bevestiging van de beantwoorders, een analyse van interviews tussen hulpverleners, en een focusgroep met vormingsverantwoordelijken.

► *Het volledige onderzoeksrapport staat op <http://icto.arteveldehs.be/rapportonlinehulp> of is aan te vragen bij philippe.bocklandt@arteveldehs.be.*

METHODIEK: DE CH@TLAS

Tijdens het onderzoek van de Arteveldehogeschool werd duidelijk dat elke organisatie een eigen manier van werken had. Toch heeft onlinehulp een aantal vaste kenmerken. Uit dit onderzoek is de Ch@tlas ontstaan: een groeiboek dat hulp aanbiedt voor wie met onlinehulpverlening wil starten of al bezig is. Het is een open methodiek met richtinggevende vragen, die nog verder kan groeien door (reflectie op) de praktijk.

Onlinehulp kan niet zomaar beschouwd worden als traditionele hulpverlening via een hedendaags communicatiemiddel. Elke organisatie moet nadenken over haar visie op onlinehulp en de plaats die deze krijgt in het hulpaanbod. Welke middelen en mensen zijn hiervoor nodig? Hoe worden de veranderingsprocessen concreet?

De gespreksmethodiek gaat uit van een structuur in de lengte, waarvan elke stap in de Ch@tlas besproken wordt. Het gesprek opent met een proloog waarin basisgegevens uitgewisseld worden. Tijdens de opening wordt de hulpvraag van de oproeper verduidelijkt. Daarna wordt het probleem verkend en volgt een gesprek waarbij de hulpverlener informatie kan geven, een ander perspectief aanbrengen, ondersteunen of stimuleren. Bij de afronding toetst de hulpverlener of er bijkomende vragen zijn en of de oproeper later nog eens wil chatten. In de epiloog wordt eventueel doorverwezen en wordt aandacht besteed aan de nazorg.

Een gesprek verloopt niet uitsluitend lineair. In de praktijk zullen sommige stappen gelijktijdig verlopen of kan de beantwoorder terugschakelen naar een vorige stap.

► De volledige Ch@tlas is te raadplegen op www.icto.arteveldehs.be/ch@tlas of aan te vragen bij philippe.bocklandt@arteveldehs.be

hulpverlening en merkte dat er nog meer organisaties met vragen zaten. De leden (*zie kader*) komen vier keer per jaar samen om ervaringen uit te wisselen.”

Vanhuele: “Het fijne is dat het de veldwerkers zijn die ervaringen uitwisselen, niet de directeurs. Het houdt de gesprekken concreet. Dat kan gaan over hoe je een gesprek aanpakt tot welke software je gebruikt.”

Sandra Beelen, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, project onlinehulpverlening: “OHUP houdt de vinger aan de pols van de onlinecommunicatie. Een e-mail wordt door jongeren steeds meer aanzien als een formeel communicatiemiddel. Facebook, Netlog en chat gebruiken ze voor informele gesprekken. Binnen een paar jaar zijn er misschien weer nieuwe manie-

ren van communiceren. OHUP houdt die evoluties in het oog, zodat we altijd mee zijn.”

Samen met de Arteveldehogeschool hebben jullie een onderzoek naar onlinehulpverlening opgezet.

Wat waren de resultaten?

Vanhuele: “Tijdens het onderzoek werden ruim 400 oproepers bevraagd. Daaruit bleek dat 6 op 10 een

Sandra Beelen, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk (r): “Chatters zeggen dat ze online thema's aansnijden die ze telefonisch niet ter sprake durven brengen.”

uitgesproken voorkeur heeft voor onlinecontact met een hulpverlener, boven ontmoetingen of telefonische contacten. Voor 1 op 5 was het zelfs het eerste contact met de hulpverlening. Dat is een belangrijke

Katrien Van den Meerschaute, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk (l.): "Vlaanderen is uniek op het vlak van online-eerstelijns hulp. De vele bestellingen vanuit Nederland voor de Ch@tlas bewijzen dat we goed bezig zijn."

doelgroep. Het onderzoek geeft ons een goed beeld van wie onze oproepers zijn en wat ze vinden van de hulpverlening (zie kader)."

Van den Meerschaute: "Zo'n 200 hulpverleners hebben in 2008 samen 5.500 onlineoproepen beantwoord. Onlinehulpverlening heeft een jong publiek: meer dan de helft is jonger dan 21. Een

belangrijke vaststelling is dat oproepers zeggen dat in een onlinegesprek thema's aan bod komen die ze aan de telefoon niet zouden durven aansnijden."

Je vaardigheden als hulpverlener blijven geldig, maar online gebruik je andere technieken.

De organisaties van OHUP bieden eerstelijns hulp. Zijn er al organisaties van de tweede lijn die online werken?

Beelen: "Soms is het nodig na een chatgesprek door te verwijzen naar de tweede lijn. Vaak vraagt de cliënt dan of ze daar ook online terecht kunnen."

Een chatgesprek heeft een lage drempel, maar als je moet doorverwijzen kom je toch weer een hoge drempel tegen. In het onlinegesprek moet je dan proberen die weerstand weg te nemen. Als dat niet lukt, bots je tegen de grens van de hulp die je via dat medium kan bieden. In Nederland staat men verder met onlinetweedelijns hulp. Daar wordt het ook al in veel gevallen terugbetaald door de mutualiteit. Wij voelen dat in Vlaanderen aan als een tekort. Het onlineaanbod van alcoholhulp.be is – naast enkele privétherapeuten – het eerste en voorlopig enige online-initiatief op de tweede lijn in Vlaanderen. We willen de tweedelijns hulp in Vlaanderen stimuleren om ook na te denken over onlinehulpverlening."

Van den Meerschaute: "Vlaanderen is uniek op het vlak van online-eerstelijns hulp. De Nederlandse collega's die naar onze studiedag kwamen, waren enthousiast over onze methodiek Ch@tlas (zie kader). Er zijn veel bestellingen vanuit Nederland

ONLINE HULP UITWISSELINGSPLATFORM

OHUP bestaat sinds 2006 en wil kennis en ervaring uitwisselen over onlinehulpverlening.

Deze organisaties zijn lid van OHUP:

Tele-Onthaal: www.tele-onthaal.be

Kinder- en Jongerentelefoon: www.kjt.org

JAC-Netwerk Online Advies: www.jac.be

Holebifoon: www.holebifoon.be

Centrum ter Preventie van Zelfdoding:
www.preventiezelfdoding.be

Slachtofferchat: www.slachtofferchat.be

Kinderrechtswinkel: www.kinderrechtswinkel.be

Teleblok: www.teleblok.be

Alcoholhulp: www.alcoholhulp.be

De Druglijn: www.druglijn.be

► *Steunpunt Algemeen Welzijnswerk ondersteunt OHUP.*

► www.steunpunt.be

voor de Ch@tlas. Dat is een teken dat we goed bezig zijn.”

Wat maakt onlinehulpverlening zo anders dan een klassiek gesprek?

Beelen: “De communicatie en zintuigen worden vernauwd. Je hoort geen intonatie, je ziet geen lichaamshouding of gelaatsuitdrukking. Je bent beperkt tot de geschreven taal en je moet tussen de regels door kunnen lezen. Dat noemen we ‘schermlezen’ of ‘schermopathie’. Je moet een gevoeligheid kweken voor het gebruik van bijvoorbeeld uitroepetekens, hoofdletters en emoticons. Iemand die eerst netjes typt en dan fouten begint te maken: dat kan iets betekenen, los van de inhoud van het gesprek. De vorm kan veel verraden: korte, bondige zinnen of uitgesponnen verhalen. In een klassiek gesprek kan je een sfeer creëren door koffie aan te bieden of een zakdoekje te geven. Online moet je je betrokkenheid meer expliciet maken met woorden. Wat je normaal met gebaren zegt, moet je in taal omzetten. Je zegt ook best hoe je iets interpreteert en vraagt of dat correct is.”

Vanhuele: “Chatten is direct. Vaak komt het probleem al in de eerste zin ter sprake. Tijdens een klassiek gesprek zijn mensen meestal wat terughoudender om over hun problemen te praten, de drempel ligt hoger. Je vaardigheden als hulpverlener blijven geldig, maar je gebruikt online heel andere technieken.”

Zijn er nog knelpunten waar jullie in de toekomst aan willen werken?

Vanhuele: “We hebben een gezamenlijk probleem met de software. Gesprekken worden soms onderbroken door technische problemen. We gaan nu met alle OHUP-partners samen op zoek naar betere software.”

Van den Meerschaute: “We gaan na wat onze gemeenschappelijke noden zijn en laten de software daarop screenen. Veiligheid, privacy en betrouwbaarheid zijn belangrijk. Als we een geschikt pakket vinden, kunnen we dat eventueel samen aankopen om de kosten te drukken. Het eenmalige onderzoek spaart tijd en geld uit.”

► *Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum*

Werk herverdelen en productielijnen op halve kracht

Crisis in de beschutte werkplaats

Crisis en welzijn In woelige economische tijden wordt werk zeer kostbaar. Ontslagen vermijden is de boodschap. Bij de werknemers van een beschutte werkplaats klinkt die roep extra luid. Anders is het terug naar af. **Tekst Goele Geeraert | Foto's Jan Locus**

De economie draait vierkant. Ook de 67 beschutte werkplaatsen in Vlaanderen voelen de gevolgen. Meer dan de andere takken van de sociale economie hebben de beschutte werkplaatsen de afgelopen jaren een plaats verworven in het reguliere arbeidscircuit. Ruim 80% van de opdrachten komt

uit de privésector. De beschutte werkplaats is een volwaardige businesspartner op de reguliere markt. Er is ook een keerzijde aan dat succesverhaal. Beschutte werkplaatsen lijden meer onder de crisis dan bijvoorbeeld de sociale werkplaatsen. Christel Vanroelen, directeur van de Vlaamse Federatie van Beschutte Werkplaatsen (VLAB): "Wij vormen de laatste schakel in het outsourcingproces van de bedrijven. Bijgevolg vallen we als eerste af. Activiteiten die vroeger bij ons terechtkwamen, worden nu niet langer uitbesteed, omdat de ondernemingen hun eigen personeel aan het werk moeten houden." De beschutte werkplaatsen voelen de crisis in hun orderboekje. Ook het enclavesysteem, waarbij mensen onder begeleiding in een bedrijf aan de slag gaan, staat onder druk. "Vooral werkplaatsen actief in de automobielsector, de machinebouw en de textiel worden getroffen."

UIT DE FLOW

Dat de productielijnen op halve kracht draaien, heeft gevolgen. Ludo Van Eeckhoven, directeur van de BW Nevelland: "Normaal is ons werkschema goed gevuld. Dan halen we ook een bepaalde productiegraad en rendabiliteit, die we dagelijks proberen te verbeteren. Maar bij gebrek aan opdrachten valt het werkproces stil, waardoor de mensen uit de flow raken en de rendabiliteit en productiviteit een duik nemen." Die dode momenten leiden ook tot sociale spanningen. "Hoe minder werk, hoe meer tijd om je aan anderen te storen." Het dalende aantal opdrachten zorgt voor tijdelijke werkloosheid. Van Eeckhoven: "We laten medewerkers meedraaien bij andere afdelingen en herverdelen het werk, maar op een bepaald moment zijn je mogelijkheden uitgeput. De aanpak verschilt naar gelang de grootte van de werkplaats. Vanaf het ogenblik dat er in Nevelland 10 medewerkers geen werk meer hebben, doen we voor hen een beroep op het systeem van economische werkloosheid."

Ludo Van Eeckhoven (BW Nevelland): "We proberen het werk te herverdelen, maar op een bepaald moment zijn je mogelijkheden uitgeput."

VLAB berekende dat eind april bijna 20% van de normale werkuren van de beschutte werkplaatsen niet meer kon worden ingevuld. Vaak betekent economische werkloosheid voor werknemers met een handicap niet alleen inkomensverlies, maar ook het wegvallen van een dagstructuur.

AAN HET WERK

“Onze bekommernis is zoveel mogelijk mensen uit de werkloosheid te houden”, zegt Christel Vanroelen. “Voor onze doelgroepmedewerkers bestaat er vaak geen alternatief in het gewone bedrijfsleven. Als zij bij ons hun job verliezen, komen ze bijna zeker in de werkloosheid terecht. Maar ook ons omkaderingspersoneel willen we koste wat het kost houden. Zij hebben een specifieke expertise opgebouwd.” Intussen dalen de inkomsten en moeten de vaste kosten worden betaald. Bij de beschutte werkplaatsen was het de laatste maanden alle hens aan dek om niemand te verliezen en nieuwe opdrachten binnen te halen. Van Eeckhoven: “We versterkten onze commerciële afdeling en we deden assertiever aan marketing, op zoek naar nieuwe opdrachten en onbetreden markten. We voeren ook een strenger energiebeleid en houden onze uitgaven nog meer in het oog. Bovendien namen we maatregelen om het professionalisme op de werkplaats te verhogen. En we hebben nieuwe samenwerkingsverbanden met andere beschutte werkplaatsen en partnerondernemingen. Voorts houden we de markt nauwlettend in het oog.” Ook de overheid en de sociale partners zetten de

Christel Vanroelen (VLAB): “De beschutte werkplaatsen werken vooral in conjunctuurgevoelige sectoren.”

zeilen bij. Ze maakten budgetten vrij om het inkomensverlies van de economische werklozen te compenseren. Verder kreeg de sector een extra deel van de loonkost van het omkaderingspersoneel gesubsidieerd. Met de steun van het Europees Sociaal Fonds (ESF) kwam er een groot opleidingsproject voor werknemers zonder werk, en een ander initiatief richtte zich op nieuwe samenwerkingsvormen met overheden.

Vanroelen: “De beschutte werkplaatsen zijn vooral in conjunctuurgevoelige sectoren actief. Om te vermijden dat we in de toekomst opnieuw zo zwaar worden getroffen, moeten we nieuwe markten exploreren. De overheid vormt daarbij een van onze prospects. Momenteel werken we alleen met de groendienst samen. Maar we zien mogelijkheden bij mailings, drukwerk en diensten zoals was en strijk.”

De beschutte werkplaats is een volwaardige businesspartner op de reguliere markt.

BESCHUTTE WERKPLAATSEN IN CIJFERS

In Vlaanderen zijn er 67 beschutte werkplaatsen. De werknemerspopulatie in die beschutte werkplaatsen bedraagt 19.237 personen, waarvan 16.267 doelgroepmedewerkers (cijfers 2007).

	Q1 2007	Q2 2009	Evolutie
Uren economische werkloosheid onder doelgroepmedewerkers	193.874,9	989.302,9	410 %
Uren productie	5.450.823,9	4.642.243	-14,8 %
Werkloosheidsgraad	3,50 %	17,50 %	14 %
Omzet	60.371.944,1	49.636.446,5	-17,8 %
Toegevoegde waarde	21.317.876,9	16.973.146,1	-20,3 %

DIKKER ORDERBOEKJE?

Voorlopig zijn de crisismaatregelen budgetneutraal. Maar de middelen zijn niet eindeloos.

Van Eeckhoven: “We doen een beroep op overschotten uit het verleden, maar als we in het najaar geen dikker orderboekje krijgen, wordt het voor een aantal werkplaatsen moeilijk. Ik zie wel lichtpuntjes, maar het valt af te wachten of die sterk genoeg zijn om in de tweede helft van het jaar een kentering te veroorzaken.”

► Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum

Open Monumentendag: thema Zorg

Op zondag 13 september staan de deuren van een heleboel monumenten in Vlaanderen weer open voor alle geïnteresseerden. Tijdens de 21ste editie van Open Monumentendag Vlaanderen staat het zorgpatrimonium in de kijker.

Geestelijk, lichamelijk en maatschappelijk welzijn is een belangrijke pijler van de samenleving en heeft in de loop der tijden duidelijke archeologische, bouwkundige en landschappelijke sporen nagelaten in Vlaamse steden en gemeenten.

Het resultaat is een specifieke zorg-architectuur. Het gaat van piepkleine kapelletjes op plaatsen waar volgens de overlevering miraculeuze genezingen gebeurden tot statige hospitalen waar eeuwenlang mensen kwamen en gingen.

► www.openmonumenten.be

Jeugdadviseurs: vrienden met een luisterend oor

Jeugdadviseurs zijn jongeren tussen 15 en 19 jaar oud die worden opgeleid door de Jongeren Adviescentra (JAC) en gemeentelijke jeugddiensten. Soms vinden jongeren het gemakkelijker om raad te vragen aan een leeftijdsgenoot die hun situatie herkent.

Het gaat om een spontane laagdrempelige vorm van hulpverlening. Jeugdadviseur Jolien: "Jeugdadviseur is een deftige term, maar eigenlijk blijf je gewoon jezelf. In plaats van iemand met een probleem voorbij te lopen, bied je een luisterend oor." De opgeleide jongeren werken niet in een kantoor aan een bureau. In hun eigen omgeving of op school luisteren ze naar vrienden en klasgenoten en proberen ze hen te helpen met problemen. Jeugdadviseurs zijn geen

professionele hulpverleners en hangen het ook niet aan de grote klok dat ze een opleiding hebben gevolgd bij het JAC. Je kan hen zeker in vertrouwen nemen. In de cursus leren de jeugdadviseurs luisteren en communiceren, hoe ze moeten omgaan met problemen met drugs, alcohol en relaties. Ze krijgen ook een overzicht van hulporganisaties.

In de opleiding worden de jongeren bewust gemaakt van hun mogelijkheden en hun beperkingen. Een aanpak die voorkomt dat problemen ontaarden. Als het probleem toch te groot is, zorgt de jeugdadviseur voor een opstapje naar de professionele hulpverlening. Via de jeugdadviseurs houden de JAC's en jeugddiensten ook voeling met wat er leeft onder jongeren, zodat ze een gepast aanbod kunnen bieden.

► www.jeugdadviseurs.be

Cera Award: 10 jaar sociale innovatie

Cera Award motiveert studenten industrieel en burgerlijk ingenieur en technische bachelors om een technisch-wetenschappelijk eindwerk of ontwerpdracht aan te pakken in een socialprofitorganisatie.

Door de wisselwerking van technisch talent en sociale context ontstaan via Cera Award elk jaar prachtige samenwerkingen en sociale innovaties.

Heeft uw organisatie een uitdagend project? En wilt u aan de slag met een creatieve student? Voor elk probleem bestaat een oplossing. Laat het Cera Award weten. En u maakt kans op een projectbudget.

Dien uw project online in voor 1 november 2009 via www.cera-award.be. Cera Award is een initiatief van Cera en RVO-Society.

► RVO-Society, Sofie Stoop, cera-award@rvo-society.be, 016 28 80 07
 ► Zie ook advertentie op p. 40.

DOSSIER Zorg en onderwijs

Het onderwijs blijft zich heruitvinden zodat het nieuwe taken kan vervullen. Taken waarvan de maatschappij verwacht dat het onderwijzend personeel ze ter harte neemt. Met de spanning tussen arbeid en gezin, de individuele onderwijs-trajecten voor leerlingen en de steeds complexer wordende samenleving lijkt vooral het aantal zorgtaken voor het onderwijs toe te nemen.

Illustratie Ief Claessen

Schoolmoe op reis

Project Het Reisburo richt zich op jongeren tussen 12 en 18 die schoolmoe zijn. Jongeren doen nieuwe ervaringen op, in de hoop dat ze weer zin krijgen in de school. Of dat ze zelfbewust en gericht leren nadenken over hun toekomst.

Tekst David Nolens | Illustratie Ief Claessen | Foto Jan Locus

Het Reisburo is een initiatief van vzw Sporen, een centrum voor integrale jeugdzorg in Vlaams-Brabant. De vereniging bestaat uit begeleidingstehuizen, een dagcentrum en een thuisbegeleidingsdienst. Ze doet ook aan crisishulp.

DE REISAGENT

Jan Benaerts werkte als opvoeder in een begeleidingstehuis van vzw Sporen. Vier jaar geleden stapte hij in het toen kersverse Reisburo. "In de

leefgroepen van de voorziening zochten we steeds naar activiteiten voor de jongeren die tijdelijk niet meer naar school mochten, bijvoorbeeld wegens een schorsing. We centraliseerden die deelwerking op een plek. Zo ontstond het Reisburo. Eerst hadden we, dankzij een subsidie van de provincie, een halftijdse medewerker in dienst. Nadien konden we met eigen werkingsmiddelen een voltijdse kracht in dienst nemen. De voorwaarde was dat we ons aanbod zouden openstellen voor andere voorzieningen van de bijzondere jeugdzorg in Vlaams-Brabant."

Het Reisburo heeft momenteel 23 jongeren die op reis zijn in de provincie. Jan Benaerts: "De aanmeldingen gebeuren via het Leuvense project Netwerk Leerrecht. De centra voor leerlingenbegeleiding (CLB) melden de jongeren bij hen aan. Er volgt een rondetafelgesprek waaraan de jongere, de ouders en de leerlingenbegeleider deelnemen. Als daaruit blijkt dat de jongere bereid is om vrijwilligerswerk te doen, nemen ze contact op met ons. We zoeken dan in samenspraak met de jongere een gepaste reisbestemming. De jongere vertelt over zijn interesses, over zijn sterke en zwakke kanten, wat hij ziet zitten en wat niet. Aan de hand daarvan doen we een voorstel. Jongeren kunnen kiezen uit ruim 30 bestemmingen, zoals een kapperszaak, een manege, een autogarage, een koeriersbedrijf, zorgboerderijen of rusthuizen. We verplichten hen tot niets. De leefgroep kan wel druk uitoefenen om een dagactiviteit aan te nemen. Ook scholen kunnen de activiteit als voorwaarde opleggen. De duur van de activiteit varieert van enkele weken tot een heel schooljaar."

Het profiel van de jongere is niet eenduidig. "We bereiken vooral jongens, ook omdat onze activiteiten doorgaans om fysieke arbeid vragen. Ik kom in gezinnen met welgestelde ouders, maar ook in arme gezinnen. Sommige jongens volgen menswetenschappen, anderen beroepsopleiding. Er is wel altijd sprake van schoolmoeheid. Dat leidt tot

gedragsproblemen. De tendens is dat de jongeren steeds vroeger bij ons terechtkomen. We werken zelfs met 12-jarigen.”

“Nadat de jongere een reisbestemming heeft gekozen, bezoeken we de locatie. Hij leert de werkgever kennen. Er wordt uitleg gegeven over de regels van de werkvloer. Dan beslist de jongere of hij ermee doorgaat. Maar ook de werkgever moet akkoord gaan. We houden wekelijks telefonisch contact. Ook de werkgevers delen ons hun bevindingen mee. We verwachten niet dat ze aan begeleiding doen. Ze moeten de jongere aan het werk zetten en gewoon zichzelf zijn. De echte heroriëntering van de jongere naar de school en zijn psychosociale begeleiding gebeurt door het CLB. Het Reisburo organiseert vóór elke schoolvakantie gesprekken met alle betrokkenen. Niet elke reis is een succes. Sommige reizigers moeten we doorverwijzen naar andere vormen van hulpverlening.”

DE REIZIGER EN DE GIDS

William (*fictieve naam*) functioneert moeijlijk in groep en is van nature zenuwachtig. Een haantje-de-voorste dat zich snel aangevallen voelt. Hij is 13. We treffen hem in een vogelreservaat. De jonge reiziger is goedgeluimd: “Ik ben vorig jaar in oktober begonnen. Op school liep het fout. Ik was te hevig, te druk, moest ertussenuit. Kwaad op iedereen. Ik stond op, liep de klas uit en ging naar huis. Na een gesprek met Jan ben ik naar hier gekomen. Elke week werk ik twee dagen. De overige drie dagen ga ik naar school. Het is hier heel plezant. Ik heb al het bos gemaaid of bladeren weggeblazen, hout gekliefd, wat getimmerd. Op school volg ik de richting ‘hout’.”

“Ja, natuurlijk is het leuker dan op school. Er hangt een goede sfeer, geen drukte, geen andere jongeren om me lastig over te maken. Nu gaat het ook beter op school. Als ze me uitdagen, draai ik me gewoon om. Nee, die twee dagen op school mis ik eigenlijk niet. Ook in de leefgroep waar ik woon en thuis ben ik rustiger geworden. Daarom zal ik binnenkort de leefgroep mogen verlaten en naar huis terugkeren.”

“Die rust komt er omdat ik hier buiten werk, in het bos. Het contact met de verantwoordelijke van het vogelreservaat is goed. Het is een rustige, wat oudere man. Dat is beter. Hij weet hoe met kinderen om te gaan. Mijn leerkrachten op school zijn eigenlijk nog te jong. Van de verantwoordelijke neem ik meer aan. Zelfs de werkjes die ik niet leuk vind.”

De verantwoordelijke komt erbij zitten: “William is een goede werker. Ik pik hem ’s morgens op en dan bekijken we wat we die dag gaan doen. Ik zeg

wat er moet gebeuren. Anders zou hij heel de dag hout klieven. Als hij zich maar kan afreageren.

We hebben nog nooit echte problemen gehad. Hij is altijd bereid om bij te leren. Ja, we zijn altijd aan het babbelen. Deze ochtend vroeg hij me of ik in God geloof.”

Jan Benaerts: “Jongeren kunnen kiezen uit ruim 30 bestemmingen, zoals een kapperszaak, een manege, een autogarage, een koeriersbedrijf, zorgboerderijen of rusthuizen.”

- ▶ Het project ‘Reisburo’ werd eind vorig jaar laureaat van de Prijs Jeanne Van Quickenborne. Die loofde het project voor zijn originele methodiek om weer perspectief te bieden aan vroegtijdige schoolverlaters en hangjongeren.
- ▶ www.sporen.be
- ▶ Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum

De school als spil van de buurt

Brug tussen school en welzijn

Community Schools Onderwijsopbouwwerkers pakken sociale achterstand aan in de ruime context van school, gezin en buurt. Er is goede wil op het terrein, maar de klijtlijnen zijn vaag en de aanpak versnipperd. Luc Vanden Bogaerde van Samenlevingsopbouw Vlaanderen droomt van een integrale aanpak zoals in de Britse en Amerikaanse *community schools*. **Tekst Liesbeth Van Braeckel | Illustratie Ief Claessen | Foto Jan Locus**

Wat is een community school, en wat maakt het concept zo sterk?

Luc Vanden Bogaerde: “Een *community school* lijkt op wat wij een brede school noemen. Het verschil is dat Vlaamse brede scholen vooral inzetten op sport en cultuur, waar een *community school* meer de nadruk legt op de zorg. Zo’n school vormt de spil van een buurt. Het gebouw staat ook buiten de schooluren open voor levenslang leren of opvoedingsondersteuning. Anderstalige moeders krijgen taalles terwijl hun kind in de klas zit. Ouders leren gezond koken met de kinderen. In Engeland stuurt de overheid specifiek getrainde coaches naar de scholen om de

start te begeleiden. Ze boeken snel vooruitgang. In Vlaanderen kijken we nog steeds te weinig over de muurtjes van de sectoren heen. Als een land van 80 miljoen inwoners dat kan, dan moeten wij dat ook kunnen.”

U pleit dus voor een herpositionering van de school?

“Van leerkrachten wordt verwacht dat ze steeds meer oog hebben voor zorg. Daardoor komen ze soms nauwelijks aan hun kerntaak toe. Door samenwerkingsverbanden te vormen met zorg- en welzijnsorganisaties in de omgeving kunnen andere professionals deze zorgvragen opvangen. Er zijn zoveel organisaties bezig met onze kinderen: Kind en Gezin, de Opvoedingswinkel, het CLB. Iedereen probeert brandjes

te blussen, maar de zorg blijft versnipperd. We moeten naar een integrale aanpak waarbij we vertrekken van de noden van het kind. Kijk welke problemen je hebt op school, welke organisaties uit de omgeving daar een antwoord op kunnen bieden en begin dan de samenwerking.”

Waarom is samenwerking zo belangrijk?

“De kwaliteit van ons onderwijs is bijzonder goed, maar we verwachten veel van de leerlingen. Prestaties staan centraal. We verliezen de menselijke kant uit het oog. Als een kind problemen heeft op school, hangen die vaak samen met problemen thuis. Leerkrachten wijzen dan op de verantwoordelijkheid van de ouders. Maar als kansarme ouder ligt een oplossing minder voor de hand. Kansarmoede los je niet op met versnipperde zorg. Een integrale aanpak is nodig.”

► www.samenlevingsopbouw.be

► [Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum](http://www.weliswaar.be/forum)

Luc Vanden Bogaerde: “In Vlaanderen kijken we nog steeds te weinig over de muurtjes van de sectoren heen.”

Onderwijsopbouwwerk in Ronse

Van koffiemoment tot Taalpaleis

Praktijk In nauwe samenwerking met de stad startte Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen met onderwijsopbouwwerk in Ronse, dicht bij de taalgrens. Een faciliteitengemeente met grootstedelijke problemen, zoals kansarmoede, anderstalige allochtonen, schoolse vertraging en werkloosheid. **Tekst Liesbeth Van Braeckel | Foto Jan Locus**

Begin 2008 gingen jullie op zoek naar potentiële partners voor onderwijsopbouwwerk. Waren de organisaties enthousiast?

Wouter Hennion, coördinator Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen: “We spraken met het OCMW, de sociale dienst van de stad, verenigingen van etnisch-culturele minderheden, het CLB, Kind en Gezin, Kind en Preventie. Eind augustus 2008 zijn we gestart met het Taalpaleis. We leren kleuters met een andere moedertaal spelenderwijs dat ze ook Nederlands kunnen spreken in een niet-schoolse context. Op die manier wordt hun taal opgefrist voor ze weer naar school gaan. Tijdens de vakantie spreken ze vaak wekenlang geen Nederlands. Het cliché wil dat allochtone ouders taal niet belangrijk vinden, maar niets is minder waar.”

Via de kleuters proberen jullie ook de ouders mee in de werking te betrekken. Hoe gebeurt dit?

“Samen met Leerpunt organiseren we taalactivering, opvoedingsondersteuning en een inburgeringsaanbod voor de ouders van de Taalpaleiskleuters. Op die manier bereik je elk schooljaar nieuwe ouders. Onze actie voorkomt dat mensen door de mazen van het net glippen. Het aanbod is gericht op doorstroming. Wie Nederlandse les heeft gevolgd, kan daarna komen oefenen in onze Babelonië-praatgroepen.”

Wat houden koffiemomenten en oudergroepen in?

“Op koffiemomenten informeren we ouders over thema’s als gezonde voeding en het aantal uren slaap dat een kind nodig heeft. Ze kunnen dan ook vragen stellen aan de zorgcoördinator, de onderwijsopbouwwerker of andere ouders. Tijdens oudergroepen werken we rond thema’s die de ouders zelf opgeven. Wat verwacht de school? Welk vrijetijdsaanbod bestaat er buiten de schooluren? Hoe kan ik mijn kind helpen bij zijn huiswerk? In de anderstalige oudergroepen proberen we de ouders wat Nederlands bij te brengen.”

Jullie studiedag over kansarmoede werd enthousiast onthaald door leerkrachten. Zijn ze zich voldoende bewust van kansarmoede op school?

“Ouders lopen niet te koop met hun kansarmoede. Je moet kansarmoede leren detecteren in een schoolomgeving. Een betrokken leerkracht zal wel aanvoelen dat er wat scheelt. Maar hoe gaat hij ermee om? Als leerkracht bekijk je die signalen vaak door de bril van iemand uit de middenklasse, terwijl niet alles is wat het lijkt. De studiedag heeft vooral bijgebracht niet altijd met een beschuldigende vinger naar een kind of ouder te wijzen, maar de achterliggende oorzaak van een bepaald gedrag te achterhalen.”

Wat zijn jullie plannen voor de toekomst?

“We willen in een aantal aandachtsbuurten didactische ruimten inrichten met internet, een uitleenpost van de bib en met een leesvaardigheidstraining door vrijwilligers. We hebben al een aanbod voor ouders met kleuters en kinderen van de eerste graad van het basisonderwijs, maar we zouden graag nog een aanbod creëren voor ouders die voor hun kind een studierichting moeten kiezen in het middelbaar. Dan bieden we ondersteuning op de belangrijkste schakelmomenten in de schoolloopbaan.”

► *Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum*

Wouter Hennion: “We willen ondersteuning bieden op de belangrijkste schakelmomenten in de schoolloopbaan.”

Kinderen met leer- en ontwikkelingsstoornissen

Zorgen voor het onderwijs

Leerzorg Joeri en Emma hebben allebei een ernstige vorm van dyslexie en beginnen een van deze dagen aan het vijfde leerjaar, de een in een gewone school, de andere in het bijzonder onderwijs. De financiële draagkracht van hun ouders bepaalt welk kind waar terechtkomt. **Tekst Ria Goris | Illustratie Ief Claessen | Foto Jan Locus**

Directrice en voormalig zorgcoördinator Begga Willems van de lagere school De Klare Bron in Heverlee toont drie megamappen *Eerste hulp bij leerstoornissen*. Elke school krijgt de mappen gratis van de vzw Dieslektikus. Willems: “Het is uitstekend werk materiaal. Het moet natuurlijk ook ingezet worden. Onze school heeft een traditie van aandacht schenken aan leerproblemen. Dat verklaart

“Zonder GON-begeleiding kan een kind als Hannes hier niet blijven.”

waarom wij meer leerlingen met leerstoornissen in onze klassen hebben dan het gemiddelde. Joeri en Emma zijn er slechts twee van. In de klas die nu aan het zesde leerjaar begint, gaat het om 9 van de 26 leerlingen.” Zowat 10 tot 15% van de leerlingen in het basis- en secundair onderwijs heeft specifieke leerbehoeften. Dat blijkt uit een recent onderzoek van de centra voor leerlingenbegeleiding (CLB) bij 8.500 leerlingen.

Veelvoorkomende problemen zijn dyslexie, dyscalculie, autismespectrumstoornis (ASS) en attention deficit hyperactivity disorder (ADHD). Kunnen al die problemen in het gewone onderwijs opgevangen worden, zoals voormalig minister van Onderwijs Frank Vandenbroucke het liefst zag gebeuren?

DE PORTEMONNEE VAN MAMA OF PAPA

De leerkrachten bij wie Joeri en Emma de voorbije jaren in de klas zaten, hebben gebruik gemaakt van allerlei bestaand en aangepast materiaal om beide kinderen bij de les te houden, al liep lezen en schrijven moeilijk. Emma krijgt ook bijstand van een logopediste die ze waarschijnlijk nog jaren nodig zal hebben. Joeri heeft dringend nood aan voldoende logopedie om in dezelfde klas als Emma te blijven, maar de ouders van Joeri zijn niet even bemiddeld. Zelfs al wordt een deel van de kosten

WACHTEN

Voor een diagnose bij complexe problemen worden jonge kinderen vaak doorverwezen naar de centra voor ontwikkelingsstoornissen (COS). Multidisciplinaire teams gaan er aan de slag met kinderen, zodra ze bovenaan de wachtlijst geraken. Ilse Van Grimbergen, coördinator van het COS in Antwerpen: “Wachttijden tot bijna twee jaar zijn helaas niet uitzonderlijk, al verschilt de wachttijd naargelang de regio. Door ons te beperken tot kinderen tot 6 jaar, hebben we in Antwerpen de wachttijd toch al ingekort tot minder dan 1,5 jaar. Voor kinderen tot 30 maanden bedraagt de wachttijd 3 tot 6 maanden. Veel ouders vinden dit te lang en gaan op zoek naar hulp in andere diagnostische centra.” Voor een diagnose en behandeling kunnen kinderen en jongeren ook terecht in de centra voor ambulante revalidatie (CAR). Die werken ook met multidisciplinaire teams. De centra worden nagenoeg volledig betaald door de federale overheid. Marc Colson

van het CAR Impuls in Gent: “De wachttijd voor kleuters bedraagt bij ons momenteel 3 tot 4 maanden. Kinderen uit het bijzonder onderwijs worden geholpen binnen de 2 maanden, lagereschoolkinderen uit het gewone onderwijs moeten dan weer 12 tot 14 maanden wachten.”

Door de lange wachttijden voor een diagnose en behandeling van complexe problemen wordt snel en adequaat ingrijpen in de praktijk een privilege van bemiddelde ouders. Naast gesubsidieerde centra zoals de COS en CAR, zijn er in Vlaanderen ook privéinstellingen voor diagnostiek en behandeling. Alleen al voor een diagnose ligt het bedrag bij privéinstellingen vaak tussen de 300 en 1.000 euro. Voor een sessie bij de psychiater komt het Riziv wel tussen met een terugbetaling, maar het remgeld bedraagt dan nog vaak 15 euro of meer. Dat telt op, zeker in vergelijking met de 1,60 euro uit eigen zak die men per therapie sessie bij het CAR Impuls betaalt. Wie niet rijk is, blijft langer in de rij staan.

voor logopedie terugbetaald, dan nog vormen ze een onoverkomelijke drempel voor hen. Hoe bekwaam sommige leerkrachten ook zijn in het helpen ontwikkelen van compensatiestrategieën voor hun leerlingen, zonder bijkomende externe ondersteuning lukt het niet als een leerstoornis ernstig is. Begga Willems: "Helaas komt dit erop neer dat Joeri vanaf dit schooljaar naar het bijzonder onderwijs gaat, waar logopedie gratis is. Nog te vaak bepaalt de financiële draagkracht van de ouders welk parcours het kind zal volgen." Van scholen wordt tegenwoordig veel verwacht, maar in kaart brengen welk probleem precies schuilt achter een vermoeden van leerstoornis, is gespecialiseerde materie. En ook hier speelt ongelijkheid een rol. Elke aanpak begint met het stellen van een goede diagnose. Het helpt dus als de ouders voldoende middelen hebben om privédiensten in te schakelen. Heel wat gesubsidieerde diensten hanteren lange wachttijden (zie kader). Wie het niet sneller kan doen gaan, ziet zijn kind een soms onoverkomelijke achterstand oplopen.

STAPPENBOEKJE

Medewerkers van een CLB zijn voldoende uitgerust om dyslexie en haar varianten voor rekenen en motoriek, dyscalculie en dyspraxie in kaart te brengen en leerlingen door te verwijzen voor gerichte hulp bij bijvoorbeeld logopedisten of kinesisten. Ook attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) kunnen ze veelal in kaart brengen. Door een combinatie van medicatie en ondersteuning van de ouders kan men bij ADHD vooruitgang boeken. Anders ligt het met autismespectrumstoornissen (ASS). Hier komen wel gespecialiseerde onderzoekscentra aan te pas. De school kan een beroep doen op de expertise van het bijzonder onderwijs, via de zogenaamde GON-uren (geïntegreerd onderwijs). Begga Willems: "Deze kinderen hebben doorgaans recht op twee uren individuele GON-bijstand per week in de klas. Dit is een enorme hulp voor de leerkrachten want het brein van kinderen met ASS werkt anders dan dit van andere kinderen."

Voor een kind met ASS zijn heel wat dingen niet vanzelfsprekend, zoals weten hoe je je moet ge-

dragen als je in de rij staat of aan een gelaatsuitdrukking aflezen dat een ander kind boos is. Willems: "Hannes, een van onze ASS-leerlingen, heeft een bakje met werkmateriaal waar hij iets uit mag nemen als hij klaar is met zijn gewone opdracht. Als hij zin heeft om te bewegen, dan geeft hij een afgesproken teken aan zijn leerkracht en mag hij even naar de gang. Voor het in de rij staan heeft zijn GON-begeleider een stappenboekje voorbereid, dat duidelijk maakt aan Hannes wat er precies van hem verwacht wordt. De sociale interactie met de andere leerlingen lukt op Hannes' eigen wijze, mits wat steun. De GON-begeleider speelt hierbij een belangrijke rol. Deze school volgt de filosofie dat ieder kind anders is en erbij hoort. Dat is belangrijk voor de integratie van zo'n leerling. Tijdens een klasgesprek komt bijvoorbeeld aan bod hoe de medeleerlingen het Hannes makkelijker kunnen maken op bepaalde vlakken." Willems besluit: "Je mag nog de meest ondersteunende school zijn, zonder GON-begeleiding zou een kind als Hannes hier niet kunnen blijven. Gelijke onderwijskansen kan je alleen realiseren als een school die ambitie wil waarmaken én als de overheid voor voldoende middelen zorgt."

► Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum

Leerlingenbegeleiding staat niet op zich

De school als sociale barometer

Leerzorg Doctor in de pedagogische wetenschappen Griet Verschelden (Hogeschool Gent) is opgetogen over het ontwerpdecreet Leerzorg, maar waarschuwt voor een te rigide afbakening van de zorgtaken. “Dat bemoeilijkt een vlotte leerlingenbegeleiding en vooral de leerling zelf heeft daar geen baat bij.”

Tekst Nico Krols | Illustratie Ief Claessen | Foto Jan Locus

Zorg- en vertrouwensleerkrachten, het klinkt mooi, maar vertelt een leerling aan zijn leerkracht wel zo graag wat er op zijn hart ligt? Is een neutraal iemand niet geschikter?

Griet Verschelden: “Je zou denken dat leerlingen over een persoonlijk probleem praten met hun leeftijdsgenoten. Dat doen ze zeker niet altijd. Vrienden en leeftijdsgenoten dienen voor veel meer dan het bespreken van problemen. Zeker familiale problemen

“De school moet er ook nog zijn voor de jongeren die geen probleem hebben.”

geven jongeren niet makkelijk prijs. Daar belast je een gezonde vriendschap niet zo maar mee. Je wil met

vrienden vooral plezier maken en mooie momenten beleven. Soms moet je kunnen zeggen wat er op je lever ligt zonder dat dit gevolgen heeft in je directe omgeving. Leerlingen nemen leerkrachten vaak in vertrouwen, precies omdat ze zoveel uren met de leerlingen omgaan, maar ook afstand bewaren. Alle respect voor de nuldelijnsprojecten met de zogeheten vertrouwensleerlingen, maar het zou geen goed idee zijn om uitsluitend op hen te rekenen. De vertrouwensleerlingen bereiken bovendien slechts een fragment van de leerlingenpopulatie. Het is een aanvullend model.”

Een zorgmodel op school stelt dus best de leerkracht als centraal aanspreekpunt?

“Ja, de vertrouwensrelatie met de leerkracht primeert. Het is belangrijk dat we leerkrachten ondersteunen bij het opbouwen van die vertrouwensrelatie. Leerlingen vragen niet meer of niet minder dan dat leerkrachten zich kwetsbaar opstellen. Dat is niet zo vanzelfsprekend en is niet elke leerkracht gegeven.”

Moet een school meerdere aanspreekpunten voorzien?

“Precies. De activiteiten van de verschillende aanspreekpunten mogen daarom ook niet te strikt afgebakend zijn. Dat is geen geschikte oplossing voor de leerlingen. Ze moeten zelf hun aanspreekpunt kunnen kiezen. Het ontwerpdecreet Leerzorg is een goede zaak, maar dan mag het de taken van de aanspreekpunten geen vorm opleggen die voor de hele hulpverlening en leerlingenbegeleiding moet passen. De centra voor leerlingenbegeleiding (CLB's) en alle bij de school betrokken welzijns-, gezondheids- én sociaal-culturele instanties zouden een gezamenlijke visie moeten ontwikkelen. Een kramp-

Griet Verschelden (Hogeschool Gent): “Het is belangrijk dat we leerkrachten ondersteunen bij het opbouwen van een vertrouwensrelatie. Leerlingen vragen niet meer of niet minder dan dat leerkrachten zich kwetsbaar opstellen.”

achtige onderverdeling zet een rem op het engagement. Met een doorverwijscarrousel is niemand geïnd. De hulpverleners zeker niet. En de leerlingen vinden dat ook maar niets. Die moeten hun vragen aanpassen aan de manier waarop hulpverlening werkt, terwijl ze dit niet altijd kunnen of willen. En als ze dan op de verkeerde plaats terecht komen

met een specifieke vraag worden ze doorverwezen.” “Doorverwijzingen zijn niet per definitie slecht. Een leerkracht moet met een gerust hart kunnen zeggen dat een vraag zijn petje te boven gaat. Specifieke vragen vergen vaak een specifieke deskundigheid die niet meer tot de verantwoordelijkheid van de school behoort. Maar leerlingen verwachten dat iemand

CLB ALS DRAAISCHIJF VAN DE INTEGRALE JEUGDHULP

De Integrale Jeugdhulp (IJH) is een grootschalig project van de Vlaamse overheid waarbij 6 sectoren betrokken zijn: Bijzondere Jeugdzorg, Algemeen Welzijnswerk, Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap, Geestelijke Gezondheidszorg, Kind & Gezin en Onderwijs. Onderwijs is betrokken bij het project via de centra voor leerlingenbegeleiding (CLB's).

Fernand Voet, verantwoordelijke voor de vestiging Ronse van het vrij CLB Zuid-Oost-Vlaanderen, vertegenwoordigt de CLB's van het vrij onderwijs bij IJH in Oost-Vlaanderen: “Typisch aan een centrum voor leerlingenbegeleiding is dat het met een been in de schoolgemeenschap staat en met een been in de jeugdhulpverlening. Dat maakt ons voor de Integrale Jeugdhulp de ideale partner, zeg maar de draaischijf. CLB's kennen zowel de onderwijs- als de welzijnssector. Als de school noch het CLB de vraag van een leerling kunnen beantwoorden, kennen wij wel de weg naar gepaste hulpverlening. Omgekeerd kan een welzijnsvoorziening via het CLB signalen geven aan de school hoe ze het probleem van een leerling het best aanpakt. Toen Integrale Jeugdhulp nog niet bestond, gebeurde dat niet systematisch of niet expliciet genoeg. Het CLB werkt multidisciplinair met psychologen, pedagogen, maatschappelijk werkers, artsen en verpleegkundigen, die aan het beroepsgeheim gebonden zijn. De welzijnsvoorzieningen die dat beroepsgeheim ook hebben, vinden het contact met de school via de CLB's vaak beter dan het rechtstreekse contact met de school. Zorgleerkrachten of directies hebben niet altijd de expertise om de al dan niet ernstige problemen van hun leerlingen aan te pakken, en ze zijn niet aan het beroepsgeheim gebonden. Ze hebben wel een discretieplicht. Welzijnsvoorzieningen vragen zich hoe dan ook vaak af hoe een zorgleerkracht met de leerling verdergaat. En andersom kent een school de diverse welzijnsvoorzieningen niet. Dan is een CLB een goede bemiddelaar om hulpverlening op gang te brengen. Belangrijk is dat een CLB kan inspelen op de noden van een school, want de ene school is de andere niet. Er zijn scholen die meer leerlingen hebben met veeleer psychosociale problemen. Andere vragen dan weer meer begeleiding bij studieproblemen. En dan hebben we het nog niet over de pedagogische begeleiding – de begeleiding van de leerkracht en de school als organisatie.”

Minder begeleiding thuis, meer op school

Katia Moerman is psycholoog bij het CLB te Ronse: “Wij geven geen therapie. Verdere hulpverlening geven

we uit handen. Wij geven kortdurende begeleiding, met een maximum van 8 gesprekken – individueel of met de ouders erbij. Bij ernstige problemen, zoals anorexie, verwijzen we onmiddellijk door. Maar een studieprobleem dat niet te diep zit, zullen we met de leerling zelf eerst bespreken. Het hangt dus af van de aard van het probleem en van de geschatte zwaarte ervan. In het secundair onderwijs werken we op 4 domeinen: preventieve gezondheidszorg, studiekeuzebegeleiding, problemen met het leren studeren en het psycho-emotionele. Dit laatste domein neemt in omvang toe. Het gaat om een brede waaier van gedragsproblemen, gedragsstoornissen, misbruik en verwaarlozing, eetstoornissen, automutilatie, echtscheidingsverwerking, stress en faalangst. Leraren en ouders zijn een pak alerter geworden voor problemen. Vroeger werd een probleem vaak afgedaan met de opmerking dat je maar op je tanden moest bijten. Vandaag pakken we problemen aan. Soms echter wordt die daadkracht extreem en wordt er naar een diagnose verlangd. Het heeft er zeker mee te maken dat ouders het drukker hebben dan vroeger. Ouders verwachten dat jongeren alles aankunnen, ook als zij er niet zijn. Ik zie nochtans jongeren die er niet in slagen om een probleem aan te pakken. Het gaat niet eens om erge problemen. Thuis krijgen ze echter niet altijd eenvoudige hulp of goede raad. Het is als jongere niet toegelaten een dipje te hebben, je niet goed in je vel te voelen of even minder te presteren. De maatschappij wordt complexer, de druk op ouders en hun kinderen is vaak te hoog, en er is thuis minder opvang of begeleiding. Dat zorgt voor verschuivingen die niet altijd gewenst zijn. Er zijn ongetwijfeld meer problemen bij jongeren en leerlingen dan pakweg 20 jaar geleden. Daar proberen we aan te verhelpen, zonder te overdrijven. We kennen de bekommernis over inclusief onderwijs, waardoor het reguliere onderwijs ook opengesteld wordt voor kinderen met een handicap of een stoornis. Het niveau van de school zal niet zakken, daar vrees ik niet zo voor. Maar de school moet er ook nog zijn voor de jongeren die geen probleem hebben.”

JE BENT JONG EN JE HEBT EEN VRAAG
HULP IS NOOIT VER WEG!

Met al je vragen en problemen kan je gratis en anoniem terecht bij deze diensten. Of het nu gaat over veilig rijden, de relatie met je vrienden, een simme studiekeuze, lastige ouders, drugs of een dipje... Daar is een medewerker die je helpt om een antwoord te zoeken op je vragen.

JAC GEEL 014 56 68 20	KINDER- & JONGEREN TELEFOON 102
JAC TURNHOUT 014 41 62 58	WWW.KJT.ORG
JAC MOL 014 81 61 60	
JAC HESTERLO 014 54 00 75	
JAC HERENTALS 014 23 34 01	

WWW.5JACS.BE

Welzijnswerk Kempen | Integrale Jeugdhulp

Kaartjes en affiches als deze worden onder meer door de scholen onder jongeren verspreid. Dit is een voorbeeld uit de Kempen.

INTEGRALE JEUGDHULP

De centra voor leerlingenbegeleiding (CLB) zijn belangrijke partners in de Integrale Jeugdhulp. Jan De Ridder is beleidsmedewerker Integrale Jeugdhulp voor de regio's Antwerpen en Limburg: "Samen met de geëigende instellingen van Kind en Gezin en de Centra voor Algemeen Welzijnswerk staan zij in voor de zogeheten brede instap in de jeugdhulp. Dit betekent dat deze diensten zich openstellen voor eender welke problematiek van kinderen, jongeren en hun ouders. Het is belangrijk dat deze diensten goed bekend zijn bij iedereen die een hulpvraag heeft. Daarom organiseren de netwerken Integrale

Jeugdhulp bekendmacties naar de algemene bevolking en naar mogelijke verwijzende instanties zoals het jeugdwerk, onderwijs, huisartsen. De centra voor leerlingenbegeleiding werken hieraan mee. Zij staan in voor de bekendmaking van alle mogelijke hulpkanalen bij de leerlingen van de scholen. Hierin werken zij samen met onder meer schooldirecties, leerkrachten en leerlingbegeleiders. De laatste jaren zien we ook een toename van telefonische hulp via bijvoorbeeld de Kinder- en Jongerentelefoon en hulp via e-mail of chat die onder andere door de Jongerenadviescentra wordt georganiseerd."

samen met hen de weg zoekt, iemand die voor hen klaarstaat. Die verwachting mag op voorhand niet onbereikbaar worden gemaakt door een te versnipperd aanbod. Een algemeen decreet dat boven het decreet Leerlingenzorg uitstijgt, is een goed idee om sectoren te laten samenwerken. Een al te handelingsgerichte diagnostiek biedt echter niet de beste oplossing, omdat ze de vraag van de leerling afstemt op

het specifieke aanbod van de hulpverlener. Er moet meer gedacht worden vanuit de leerling en zijn eigen visie op mogelijke oplossingen. Het is moeilijk om een dialoog te voeren als het model geen ruimte laat. Ik vrees dat de leezorg uit het gelijknamige decreet te technisch wordt ingevuld, zonder rekening te houden met de sociale en maatschappelijke context."

Gaat het te veel om een zorgmodel?

"Zeker. Je zou er een zorg- en participatiemodel van kunnen maken. Maar het moet om niet meer dan begeleiding gaan. Die naam dekt nog altijd het best de lading. Het gaat om zowel onderwijs als brede opvoeding."

Welke rol speelt het project van de Integrale Jeugdhulp daarin?

"Het onderwijs zelf heeft zich in het verleden slechts zijdelings betrokken gevoeld bij het debat over Integrale Jeugdhulp, voornamelijk via de CLB's. De visie op leerlingenbegeleiding mag niet rigide zijn, maar moet de sectoren kruisen. De school is een sociale barometer. De school is geen vindplaats voor samenlevingsproblemen. Dan komen scholen en jongeren alleen in de aandacht als er zich moeilijkheden voordoen. De school is een werkplaats om na te denken over welke samenleving we willen. Dat moet overigens met de jongeren besproken kunnen worden. Duidelijk is dat een school zich niet buiten de samenleving mag plaatsen. De discussie is gaande over wat een CLB moet doen en wat een pedagogische begeleidingdienst op zich neemt. Maar het afgrenzen van het aantal uren dat organisatie krijgt, lijkt me minder belangrijk dan onderzoeken hoe we kunnen ingaan op de vragen die zich aandienen. Die vragen gaan immers niet alleen over schoolse aangelegenheden, maar ook over wat er zich buiten de school afspeelt."

- ▶ www.ond.vlaanderen.be/CLB
- ▶ wvg.vlaanderen.be/jeugdhulp
- ▶ Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum

Lier verdedigt Belgische kleuren op Homeless World Cup

Meer dan twee doelen

De strijd om de Homeless World Cup – bekend van het programma op Eén – vindt dit jaar van 6 tot 13 september plaats in Milaan. Vorig jaar verdedigden de Antwerp Street Boys onze kleuren in Australië. Tijdens de Belgian Homeless Cup in juni streden 11 Belgische ploegen om een ticket voor de wereldbeker voetbal voor daklozen.

Tekst Liesbeth Van Braeckel | Foto François Snijders

Voetbal is een ideaal hulpmiddel om thuislozen weer te integreren in de maatschappij. Het geeft hen een doel in het leven. Ze kunnen zich voor iets concreets engageren en dat zet hen letterlijk en figuurlijk in beweging. Het is al een hele stap om op tijd en nuchter op de wekelijkse training te verschijnen. Zo komt er langzaam meer structuur in hun leven. Deelnemen aan een internationaal evenement heeft een positieve invloed op hun zelfvertrouwen. Een meerderheid van de deelnemers aan het toernooi zegt dat dit evenement hun leven op een positieve manier heeft veranderd.

Open Stadion en Steunpunt Algemeen Welzijnswerk zijn de initiatiefnemers van de Belgian Homeless Cup. Open Stadion is een kennis- en expertisecentrum, verzamelt fondsen en initieert samenwerkingsverbanden. Clubs uit eerste en tweede klasse werken bijvoorbeeld samen met welzijnsorganisaties om dak- en thuislozen en ex-druggebruikers sportief te begeleiden. Het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk zorgt voor de expertise in welzijnsthema's en eerste lijnshulpverlening.

Op 27 juni verzamelden ploegen uit 7 steden aan de voet van het Atomium in Brussel. In ploegen van 4, aangemoedigd door kleurrijk uitgedoste supporters, namen de steden het tegen elkaar op. Dominiek, doelman van een van de twee Kortrijkse ploegen, is enthousiast: "De teamspirit is ongelooflijk. Bij voetbal moet je wel samenwerken. Zo maak je van zelf nieuwe vrienden."

Sulliman is straathoekwerker bij de Free Clinic en coacht dit jaar voor de tweede keer de Antwerp Street Boys. "Vorig jaar was het makkelijk om naar Australië te gaan. Er was maar één ploeg. Nu wordt in een toernooi uitgemaakt wie naar de wereldbeker mag. Meedingen naar dat ticket is het belangrijkste. Hoe meer ploegen deelnemen, hoe meer mensen de kans krijgen om in dit project te stappen en een stapje vooruit te zetten in het leven. Op de pleinen in de

Aan de voet van het Atomium maakte Lier op 27 juni zijn favorietenrol waar.

stad zie je ze alleen roken en drinken. Op dit toernooi zie je ze bewegen, zweten en gezond eten. Ze krijgen een tweede kans en grijpen die met beide handen. Mijn ploeg van vorig jaar heb ik zien opbloeien: ze hebben werk, een vriendin en een woning."

Lier kon de favorietenrol waarmaken en zal van 6 tot 13 september ons land verdedigen op de wereldbeker in Milaan. Brugge nam de fairplaybeker mee naar huis.

- ▶ www.belgianhomelesscup.be
- ▶ www.homelessworldcup.org
- ▶ Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum

De zorg werkt aan de toekomst

Iedereen mag ambitieus zijn

Innovatie “Het project Zorginnovatie, het samenwerkingsverband tussen het Vlaams Welzijnsverbond, Zorgnet Vlaanderen, Lucas, Cera en Weliswaar, werkt instrumenten uit om innovaties in de zorgsector zichtbaar op gang te brengen”, zegt Koen Hermans (Lucas). **Tekst Geert Degrande | Foto Jan Locus**

“Innovatie heeft een inhoud en een kader nodig”, zegt Koen Hermans van Lucas, het Centrum voor Zorgonderzoek en Consultancy van de KULeuven. “Anders dreigen er eindeloze discussies. Zorginnovatie moet een antwoord bieden op de ontwikkelingen in de zorg en in de samenleving. De belangrijkste aspecten zijn gebruikersparticipatie en de manier waarop kennis wordt beheerd. Dit veranderingsproces moet zorg en ondersteuning meer gebruikersgericht maken. Levenskwaliteit, zelfredzaamheid, participatie, verbondenheid en inclusie zijn daarbij richtinggevend.”

Hoe kan die inhoudelijke invulling van zorginnovatie een voorziening concreet helpen?

Koen Hermans: “Die inhoud is een basis om met innovatie te starten. Dan begint het werk pas. Om de voorzieningen te helpen bij die invulling en te kijken hoe ver ze staan hebben we hulpinstrumenten ontwikkeld, zoals de innovatiemeter en de innovatiehefbomen.”

Wat kunnen de gebruikers met de innovatiemeter meten?

“Drie dingen. Hij maakt het de voorzieningen mogelijk de eigen innovatieve capaciteit te testen en te vergelijken met andere. We willen ook zicht krijgen op de stand van de innovatie in Vlaanderen, zodat kennis kan worden gedeeld. Tot slot heeft de meter

ook een signaalfunctie. Hij helpt om prioriteiten en uitdagingen te detecteren.”

Hoe wapent innovatie de voorzieningen tegen huidige en toekomstige uitdagingen?

“De vergrijzing doet bijvoorbeeld niet alleen het aantal zorgbehoevenden fors toenemen, ze zorgt nu al voor personeelsproblemen. In de zorgsector is meer dan 20% van de medewerkers ouder dan 50. Op korte termijn zijn veel nieuwe welzijnswerkers nodig. We kijken ook uit naar een geleidelijke cultuurverandering in de allochtone gemeenschap. Naarmate de integratie vordert, zullen meer allochtone ouderen de stap zetten om passende verzorging te krijgen in een voorziening. Vandaag is echter slechts 1% van de medewerkers van allochtone afkomst.”

Op welke manier helpen de innovatiehefbomen?

“De innovatiehefbomen slaan op de drie aspecten van innovatie: leren, samenwerken en participatie. Met de hefbomen kunnen voorzieningen die drie noodzakelijke voorwaarden realiseren en dus hun innovatieve capaciteit vergroten. De hefbomen brengen de dialoog op gang, helpen om actiepunten te bepalen en doen kritisch kijken naar de huidige praktijk.”

zorginnovatie.be

- ▶ De lange versie van dit artikel leest u op weliswaar.be
- ▶ De innovatiemeter en de hefboommeters worden in het najaar uitgetest in een 10-tal welzijnsvoorzieningen. Begin volgend jaar kunnen welzijnsvoorzieningen, klein of groot, ermee aan de slag in de eigen organisatie.
- ▶ www.zorginnovatie.be. Heeft u een innovatief project lopen? Laat het weten via het invulformulier op de website.
- ▶ Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum

Koen Hermans (Lucas): “De ontwikkelingen in de zorg en de samenleving maken innovatie broodnodig.”

De werken van... Ineke Taffijn

Foto Stephan Vanfleteren

Ineke Taffijn (31) start deze maand met de andere bestuurders van De Biotoop in Gent het derde filiaal van de enige Vlaamse crèche met een bio-label. "Ik vond als studerende mama geen kinderopvang en ben toen zelf met het concept begonnen dat ik al in mijn hoofd had. Een aangename en gezonde plek voor ouders en kinderen creëren waar je ook groentepakketten kan afhalen en je strijk kan laten doen. We zorgen voor diversiteit onder ons personeel en zetten per 6 kindjes een begeleider in. Ik hou van het afwisselende werk, ook al is het knokken om de prijs te handhaven en met relatief weinig middelen de kwaliteit van de opvang hoger te houden dan andere kinderopvangdiensten."

► debiotoop.be

Reinhilde Declair brengt generatiearmen op de planken

Theater met een **missie**

Cultuur Reinhilde Declair kreeg 7 jaar geleden de vraag van het APGA (Antwerps Platform voor Generatie Armen) of ze een toneelstuk wilde maken met mensen die in armoede leven. Tutti Fratelli was geboren. “Het bleek een briljant idee.”

Tekst Marjorie Blomme | Foto's Jan Locus

Reinhilde Declair: “APGA belde me om een stuk te maken met mensen in armoede. De apotheose zou een optreden in de Bourlaschouwburg zijn. Ik vond dat eerst niet zo'n goed idee. Ik zag er het nut niet van in. Iedereen doet toch zijn ding? Een acteur speelt en een slager zorgt ervoor dat er vlees in zijn toonbank ligt. Waarom zou je dingen door elkaar haspelen die niets met elkaar te maken hebben?”

“Ik vond het raar dat men aan mensen had gevraagd of ze mee in een toneel wilden spelen. Als ze daar

zelf om hadden gevraagd, had ik meteen ingestemd. Maar APGA vertelde me dat het ging om een project van sociale en culturele participatie. Als je in armoede leeft, is het moeilijk om je weg te vinden naar het theater of het museum. Niet alleen omdat het te duur is, maar vooral ook omdat het psychisch moeilijk is om die stap te zetten.”

PERSOONLIJK THEATER

“Wij vertrekken bij Tutti Fratelli vanuit de mensen zelf. Zij spelen de hoofdrol. Hun verhalen zijn voor mij belangrijk. In de groep zitten voornamelijk mensen die al generaties lang in armoede leven. Vaak was drank de boosdoener. Daaruit waren allerlei problemen gegroeid, die voortdurend voor tegenslagen zorgden. Sommigen zaten zelfs bijna helemaal aan de grond. Vanuit die persoonlijke verhalen zijn we begonnen. En die heb ik dan wat theateraler gemaakt (*lacht*).”

“Daklozen hebben niet meegewerkt. Ik heb geprobeerd hen erbij te betrekken, maar het was praktisch niet haalbaar. Wij kunnen de mensen ook niet uit de armoede halen. Ja, wel uit hun geestelijke armoede. Soms gebeurt het dat er iemand weer helder wordt,

Reinhilde Declair: “Als je in armoede leeft, is het moeilijk om je weg te vinden naar het theater of het museum. Het is niet alleen te duur, die stap zetten is psychisch moeilijk.”

REINHILDE DECLAIR

Reinhilde Declair (1948) is een Vlaamse televisie- en theateractrice en -regisseur.

Ze speelde onder andere bij de Blauwe Maandag Compagnie, het Toneelhuis en Theater Antigone in stukken als *En verlos ons van het kwade*, *In de naam van de Vader en de Zoon*, *Ten oorlog* en *Nachtlied*.

Als theatermaker regisseerde zij onder andere *Overleie*, *The Best of Shakespeare*, *Just of Faust* en de *Luisenopera*.

In 2009 had ze de hoofdrol als Maria ‘moemoe’ Vangenechten in de tv-serie *Van vlees en bloed*.

Ze is de zus van acteur Jan Declair.

weer het gevecht wil aangaan met zichzelf en het leven, en dan nog een job vindt. Maar als je daklozen binnenhaalt, moet je erop letten dat je geen opvangcentrum wordt.”

DE LUIZENOPERA BIS: TUTTI FRATELLI

“De *Luizenopera* was onze eerste productie. We speelden maar één voorstelling, dat was vooraf afgesproken. Maar niemand had verwacht dat het zo'n succes zou worden. De zaal was volledig uitverkocht!”

“Van reprises of nieuwe stukken was geen sprake. We waren onder de vleugels van het Toneelhuis begonnen, maar niet lang na de voorstelling bleek daar geen plaats meer te zijn voor ons. Ik had me er min of meer bij neergelegd, maar dat was buiten mijn cursisten gerekend (*lacht*). Zij hadden geproefd van de aandacht, de liefde en de glorie van het podium en wilden meer. Ik had ook best veel werk gehad aan dat ene stuk: naar elk levensverhaal luisteren, zoeken naar verhalen, blijven vragen waarom. Maar we besloten dus om nog een voorstelling te maken.

APGA, het Toneelhuis en ik hebben de koppen bij elkaar gestoken.”

DE CHIQUE MADAMMEN VAN 'T STAD

Tutti Fratelli repeteert in een vleugel van het OCMW-gebouw aan de Lange Gasthuisstraat in het centrum van Antwerpen. “Het is een geweldige plek. Voordat we hier zaten, hadden we een pand in Antwerpen-Noord. Eerlijk? Ik ben blij dat we daar weg zijn. Ik wilde mijn cursisten uit die buurt halen. Sociale segregatie werkt armoede alleen maar meer in de hand. Hier in het centrum krijg je een frisse wind, het is hier niet zo claustrofobisch als in Noord. We organiseren buurtfeesten en er is interesse van alle buurtbewoners: de chique *madammen* van de dure winkels rond de Leopoldstraat, jonge mensen, kunstenaars. Iedereen is welkom en dat

“Ik ben een theatermaker. Ik probeer iedereen een plek te geven in de productie. Iedereen die zich aanmeldt, mag meedoen.”

zorgt voor een sociale vermenging. De buurtbewoners zien dat misschien niet iedereen geld heeft, maar wel capaciteiten.”

“Met mijn studenten bij Tutti Fratelli werk ik op dezelfde manier als bij Studio Herman Teirlinck. Alleen

moet ik andere grenzen bepalen en moet ik rekening houden met hun achtergrond. Er zijn ook altijd mensen bij die absoluut *geen* talent hebben, maar ook daar maak ik het beste van. Ik ben een theatermaker. Ik probeer iedereen een plek te geven in de productie. Iedereen die zich aanmeldt, mag meedoen. Ik laat ze zelf uitvissen of ze het echt willen.

“Natuurlijk respecteer ik hun verhaal, maar ik wil niet dat ze zich erbij neerleggen. Ik leid dit project dan ook niet uit medelijden.”

"Ik heb door theater geleerd de wereld rondom mij te begrijpen. Dat breng ik over aan mijn cursisten."

Want er is wel degelijk een drempel: je moet je ziel blootleggen."

"Ik probeer ook de lat elke keer hoger te leggen. Want als ik ergens een hekel aan heb, is het wel paternalisme. 'Het was goed, maar het zijn dan ook maar arme mensen.' Het is voor mij onaanvaardbaar dat mensen dit zeggen. Het is toch niet omdat mensen arm zijn, dat van hen geen kwaliteit mag en kan verwacht worden?"

"Tijdens mijn cursussen vertrek ik altijd van het gelijkwaardigheidsprincipe: wij zijn dezelfde mensen, in dezelfde wereld."

GEEN MEDELIJDEN

Declair legt niet alleen de lat hoog voor zichzelf. Ze eist dezelfde ambitie van haar cursisten. "Dat is niet gemakkelijk. Zeker met de nieuwe lichter, zij zijn nog onzeker. Gisteren was er een incident tijdens de tekstrepetities. Het gaat er soms hard aan toe. Ik ben niet discreet tijdens die repetities, maar dat is nu eenmaal mijn manier van werken. Een cursiste struikelde tijdens het repeteren over een scène. Ze kreeg ze maar niet gespeeld en dat frustreerde haar. 'Zelfs dat kan ik niet', riep ze uit.

Waarop ik zei: 'Als je blijft zeggen dat je het niet kan, ga je het nooit kunnen. Je moet het gewoon doen. Daar dienen repetities voor.' Dat is hard, maar het werkt wel. Die dramatische uithalen zijn vaak een vorm van aandacht vragen. Daar kijk ik intussen door."

"Dat zelfmedelijden zie je trouwens vaak bij mensen in armoede. Ik ga daartegenin. Natuurlijk respecteer ik hun verhaal, maar ik wil niet dat ze zich erbij neerleggen. Ik leid dit project dan ook niet uit medelijden. Mocht ik dat gedaan hebben, dan was het al lang gestrand. Ik zie mensen binnenkomen met een totaal gebrek aan zelfvertrouwen. Na een paar maanden zie je hen opbloeien en zwellen van trots. Dat geeft me de kracht om op deze manier door te gaan."

IEDEREEN GELIJK

"Een theatertekst kan confronterend zijn. Ik heb door theater geleerd de wereld rondom mij te begrijpen. Dat breng ik over aan mijn cursisten. Wij analyseren die teksten, praten erover. En soms gaan we daar ver in. Ik ga de discussie met hen aan. Door die confrontatie gebeurt er van alles. Dat leidt dan soms tot heftige ruzies en moeilijke situaties, maar achteraf blijkt het allemaal wel zin gehad te hebben."

"Ik heb zoveel liefde gekregen van deze mensen. Ook al was het soms zwaar, ze hebben me altijd vertrouwd en hun ziel blootgelegd. Ze lieten me toe in hun wereld. Ik was ontroerd door de solidariteit die er onder hen heerst en de manier waarop ze dagelijks met de armoede omgaan en proberen te overleven."

"Hun vaak moeilijke, stuurse gedrag komt natuurlijk niet uit het niets. Deze mensen hebben stuk voor stuk een zwaar leven achter de rug en zijn ervan overtuigd dat ze niet aanvaard worden in de maatschappij. Tijdens mijn cursussen vertrek ik altijd van het gelijkwaardigheidsprincipe: wij zijn dezelfde mensen, in dezelfde wereld. Als we willen, kunnen we alles aan. Ik stel me daar niet boven, ik ben geen orakel dat de waarheid in pacht heeft. Ik realiseer dit project samen met hen. Ik zou niet weten hoe je anders iets kan creëren."

► www.tuttifratelli.be

► Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum

Column

Opgebrand staat netjes

Tekst Marleen Finoulst, hoofdredacteur *Bodytalk* | Illustratie Ief Claessen

De economische crisis verhoogt de werkdruk en creëert werkonzekerheid in vele sectoren van de samenleving, zoals de bankensector en de auto-industrie. De angst voor burn-out loert er om de hoek. Burn-out is een toestand van totale uitputting door aanhoudende hoge werkdruk en een gebrek aan positieve feedback en ondersteuning op de werkplek. Slachtoffers worden cynisch en negatief. Ze verliezen de zin in het werk en boeten in aan professionalisme. Omdat ze letterlijk op zijn: opgebrand. Naar schatting 4 tot 7% van de werkende bevolking krijgt vroeg of laat met een burn-out te maken. Of de crisis dat cijfer de hoogte zal injagen, is vandaag niet duidelijk. Daarvoor duurt de crisis nog niet lang genoeg. Maar sommige sectoren, zoals de gezondheidssector en het onderwijs, zitten al vele jaren in crisis. Neem nu het onderwijs. De frequentie van burn-out ligt hier een stuk hoger dan het gemiddelde. Niet omwille van werkonzekerheid en dreigende werkloosheid, maar door de hoge werkbelasting en het onduidelijke takenpakket. Dat takenpakket lijkt alsmaar uit te breiden. Leerkrachten moeten niet alleen lesgeven, ze moeten tegenwoordig ook orthopedagoog, kindersychiater en logopedist zijn. De lat wordt hoog gelegd. Veel mensen verwachten bovendien dat kinderen met gelijk welke problematiek in het gewone onderwijs terechtkunnen. Inclusief onderwijs mag dan een mooi concept zijn, voor sommige leerkrachten is het een brug te ver. Als je voortdurend taken krijgt die je niet naar behoren kan realiseren, dan vermindert de arbeidsvreugde. Nochtans is de arbeidsbeleving van leerkrachten van groot belang voor een onderwijsinstelling. Meer nog, de kwaliteit van het onderwijs en ook het imago van de school, staan of vallen met de positieve inbreng van de lesgevers. Zij moeten zich dus goed in hun vel voelen. En dat doen ze helaas steeds minder.

Wanneer een leerkracht een burn-out ontwikkelt, dan vallen drie kernsymptomen op: emotionele en mentale uitputting, een cynische en kille houding ten opzichte van leerlingen en collega's, en een negatief zelfbeeld. Opgebrande leraars zijn steeds minder betrokken bij de school en voelen zich minder vakbekwaam. De overheid draagt hier mee de verantwoordelijkheid. Ze is te onduidelijk over inclusie. Daardoor vliegen scholen, leerkrachten en ouders elkaar soms in de haren. Wie mag wel worden toegelaten in het normaal onderwijs en wie niet? Gebrek aan appreciatie is een andere bron van frustratie en een risicofactor voor burn-out. Ook schooldirecties schieten tekort. Sommige scholen sluiten hun ogen voor de problematiek of beschouwen een burn-out liever als een individueel probleem. Om uitputting te vermijden moet de werkbelasting naar omlaag. Of de draagkracht naar omhoog. Aan dat laatste kan de school een steentje bijdragen. In de schoolorganisatie kan bijvoorbeeld ruimte worden gemaakt om emoties te ventileren en problemen te bespreken. Wanneer leerkrachten kunnen praten over hun ervaringen en constructieve feedback krijgen, dan zijn ze al een stuk beter gewapend om een moeilijke klas te trotseren. Bovendien is een duidelijkere definiëring van het begrip inclusie wenselijk.

► Marleen.Finoulst@bodytalk.be

► Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum

Reeks 'hedendaagse gezinsvormen': het nieuw samengesteld gezin

Met **vallen** en **opstaan**

Gezinsvormen - Deel 4 Het stadstuintje van Lieve en Dirk ruikt naar zomer.

Uitgelaten kinderen maken er salto's op een trampoline. Een idyllisch ensemble. Ida, Maja en Michel zijn de kinderen van Lieve. Dana en Kristoff die van Dirk. Ze vormen samen een nieuw samengesteld gezin.

Tekst Jeroen Franssen | Foto's Carlo Verfaillie

Michel is 11. Hij lummelt in het gras met een bal aan de voet. "Vroeger was ik de baas", moppert hij. Nu is Kristoff dat. Die is al 12. Kristoff glundert: "Ik heb er nu twee jongere zussen en een broer bij." Michel haalt de schouders op. "Meestal is dat wel leuk. Behalve als we ruzie hebben. Dan wou ik dat alles weer was zoals vroeger." De familie verzamelt onder de boom. "Ik zat in het eerste

leerjaar toen mama en papa uit elkaar gingen", vertelt Michel. "Ik snapte het niet. Nu vind ik het eigenlijk erger

dan toen. Ik vind Dirk, de vriend van mama, tof hoor. Hij is grappig en zo. Maar het is niet mijn echte papa. Als hij boos wordt, luister ik naar hem, een beetje zoals naar de juf op school." "Soms is het leuk", giechelt Ida. "Je krijgt twee keer sinterklaas!" "Ja!" juicht Kristoff, "en als mijn ouders niet waren

Ongeveer 10% van de Belgische kinderen leeft in een nieuw samengesteld gezin.

gescheiden, dan hadden wij die trampoline niet. Die is er door Dirk!"

PUZZELEN

De kinderen hebben geleerd om elke week bij een van de ouders door te brengen. "Ida heeft het soms nog moeilijk," fluistert Lieve, "maar ze weet dat ze me altijd mag bellen."

"Sommige gezinnen knappen af op de drukte", zegt Dirk. "Begrijpelijk. Maar wij hebben de keuze gemaakt. Lieve woonde hier al met haar kinderen. Aanvankelijk nam ik de kinderen een dagje per week mee naar hier. Een maand later werden het twee dagen. Een half jaar later drie nachten. Je koopt een extra bed. Stilaan creëer je een nest voor iedereen. Maar dan komt het moeilijke stuk: de grote puzzel in elkaar passen. Om gek van te worden soms. Het blijft een constante oefening. Er zijn vier volwassen mensen met aparte agenda's bij betrokken. Mijn ex heeft een nieuwe vriend, die ook gescheiden is en kinderen heeft." Lieve komt thuis, een half uur later dan verwacht. "Dat duurde nogal", fronsst Dirk. Lieve zucht: "Heb op de stoep voor zijn deur staan wachten met de kinderen. Mijn ex was er nog niet. Misverstandje, niemands fout!"

"Luxevent, niet?" gniffelt Lieve wanneer Dirk een bord zalm onder onze neuzen schuift. "Hij doet het keuken-, ik het textielmanagement. Ieder zijn afdeling. Dat werkt schitterend. Als ik kook, slaat iedereen in paniek. Organiseren is belangrijk. Dirk betaalt het eten, Lieve de vaste kosten. Eigenlijk hebben we daar nooit discussie over. Weet je wat? Je maakt gewoon minder ruzie. Daarvan hebben we allebei in de vorige relatie genoeg gehad. We houden het nu bij keiharde stiltes."

NESTGEVOEL

Dirk spoelt een lange dag door met een slok geuze. "Eigenlijk heb ik geen biologische kinderen. Zowel Kristoff als Dana zijn pleegkinderen. Dana is ook

"Uiteindelijk willen we allemaal hetzelfde. Dat onze kinderen gelukkig zijn."

autistisch. Dat maakt het nog complexer. Als er iemand is die duidelijkheid nodig heeft, is zij het wel. In het begin hadden mijn ex en ik een systeem dat de kinderen in huis bleven en wij als koppel week om week verhuisden. De filosofie was: de kinderen moeten niet de dupe zijn van onze scheiding. Maar het had een averechts effect. Je krijgt een huis met twee levens. Je kan op die manier van je huis geen nest maken. De warmte verdwijnt en het was verwarrend voor de kinderen. Nu zit iedereen op zijn terrein. Die week-om-weekregeling moet je strak bewaren.”

“Voor ik Dirk leerde kennen was ik anderhalf jaar alleen”, vertelt Lieve. “Ik had schuldgevoelens. Je mag het niet onderschatten. Michel was zes toen we uit elkaar gingen. Hij had verdriet. Het CAW heeft bij mij en mijn ex bemiddeld voor het co-ouderschap en de financiële regeling. Ik heb van die bemiddelaar veel geleerd. Ik was bijvoorbeeld helemaal tegen een week-om-weekregeling. Een week zonder mijn kroost? Dat leek mij onhaalbaar. Ik wilde ze altijd bij mij. Maar een lieve mevrouw bij het CAW heeft me overtuigd. Gelukkig maar. Het geeft je ook de tijd iets nieuws te beginnen. Dat benadrukte die mevrouw ook. Begin opnieuw. Stel je beschikbaar op. En zo heb ik Dirk leren kennen. Mooi toch.”

KINDEREN EERST!

“Denk in het belang van de kinderen”, zegt Dirk vastberaden. “Kinderen moeten er zo weinig mogelijk onder lijden. Ze hebben plots een dubbelleven. Twee huizen. Twee contexten. Vakantie is een goed voorbeeld van hoe het fout kan lopen. Papa zegt: ik wil de maand juli op vakantie met de kinderen. De ex wil hetzelfde in augustus. Gevolg: kinderen kunnen niet meer met de scouts op kamp. Ze kunnen niet meer met hun vriendjes spelen. Die fout willen wij alvast niet maken.”

Lieve knikt. “Weet je wat ook belangrijk is? Leer van mekaar. Dirk vindt bijvoorbeeld dat ik Maja te hard

Dirk: “Het blijft een constante oefening. Er zijn vier volwassen mensen met aparte agenda’s bij betrokken.”

HET NIEUW SAMENGESTELD GEZIN

Officieel is 5 tot 7% van de Belgische gezinnen een nieuw samengesteld gezin. Ongeveer 10% van de kinderen leeft in zo’n context. Maar in de realiteit zijn het er meer. De Universiteit Luik (ULG) verzamelde getuigenissen van mensen die in een nieuw samengesteld gezin leven. 19,5% gaf aan dat het niet makkelijk is om de financiële eindjes aan mekaar te knopen. Vooral het gebrek aan leefruimte en privacy blijkt een probleem. Ook het contact met de stiefouders loopt niet altijd vlot. Zeker als die aan de basis liggen van de scheiding. Kinderen (jongeren) hebben het gevoel dat ze in ‘microgezinnen’ leven in plaats van een comfortabel kerngezin.

verven. Als buitenstaander zie je sommige dingen beter. Uiteindelijk willen we allemaal hetzelfde. Dat onze kinderen gelukkig zijn. Mensen hebben vaak een hard oordeel, ook in deze zogenaamd vrijgevochten tijden. Maar problemen heb je overal. Ook daar waar iedereen binnen de lijntjes lijkt te kleuren.”

- ▶ www.caw.be
- ▶ www.baso.be (basisadvies bij scheiding en ouderschap)
- ▶ Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum

De heilzame mechanismen van sociaal kapitaal

Sociaal appeltje voor de dorst

Sociaal kapitaal en gezondheid Wetenschappers hebben de mond vol van het heilzame effect van sociaal kapitaal. Antony Morgan van het Britse National Institute for Health and Clinical Excellence (NICE) pleit voor een pragmatische aanpak.

Tekst Eric Bracke | Foto's Jan Locus

Als je over sociaal kapitaal beschikt, heb je vertrouwen in de mensen rond jou, ben je sneller geneigd tot samenwerking en sta je open voor hulp van buitenaf. Je maakt deel uit van formele en informele netwerken en een belangrijk deel van je

Om een betere dialoog te hebben tussen zorgdeskundigen en lokale bewoners, moet je weten hoe je buurten macht kan geven.

relaties wordt gekenmerkt door wederkerigheid. De gelukkige bezitters van sociaal kapitaal doen het goed en effenen in de samenleving het pad

voor wie geen of weinig sociaal kapitaal heeft. Die positieve effecten leiden tot meer overheids-

aandacht voor sociale cohesie. Het is echter niet helemaal duidelijk hoe sociaal kapitaal de negatieve gezondheidseffecten van economische of psychologische deprivatie tegengaat.

SOCIAAL KAPITAAL MAAKT GEZOND...

Sociaal kapitaal is moeilijk te beschrijven en te meten. Op de studiedag *Sociaal kapitaal: van kapitaal belang voor gezondheid?* van het Steunpunt Welzijn Volksgezondheid en Gezin (WVG) in Gent stelde Antony Morgan dat de complexiteit van sociaal kapitaal geen argument mag zijn om bij de pakken te blijven zitten. Morgan gebruikt het concept sociaal kapitaal bij onderzoek naar sociale maatregelen die een impact hebben op de gezondheid. Hij pleit voor een positieve, pragmatische aanpak en hecht veel belang aan betrokkenheid van buurtbewoners en jongeren. Onderzoek wees uit dat met het niveau van betrokkenheid – van informeren, consulteren tot medebeheer en delegeren van de controle aan buurtbewoners – de efficiëntie van de aanpak stijgt.

We vragen Morgan na zijn toespraak waarom hij zo hamert op buurtengagement in het gezondheidsbeleid? “Omdat het een opportuniteit is voor zowel individuen als buurten om meer autonome controle op hun gezondheid uit te oefenen”, antwoordt hij. “Mensen die het gevoel hebben zaken te kunnen beïnvloeden, vinden makkelijker informatie die toegang tot de gezondheidszorg geeft. In Engeland is de medische zorg hiërarchisch georganiseerd. De relatie met patiënten in de ziekenhuizen is gemedicaliseerd en lijkt ervan uit te gaan dat gewone mensen niet weten wat goed voor ze is. Maar de overheid legt wel de nadruk op betrokkenheid. Dat is een goede houding. Lokale betrokkenheid is niet alleen een kwestie van wetenschap. Respect hebben voor het oordeel en de kennis van lokale mensen is een waarde die we in Engeland traditioneel koesteren. Om een betere dialoog te hebben tussen zorgdes-

Antony Morgan (NICE): “Mensen die het gevoel hebben zaken te kunnen beïnvloeden, vinden makkelijker informatie die toegang geeft tot de gezondheidszorg.”

kundigen en lokale bewoners, moet je dus weten hoe je buurten macht kan geven. Al leveren deskundigen in organisaties meestal niet graag macht in.”

“Wetenschappers mogen vooral niet vergeten dat ze het concept sociaal kapitaal moeten gebruiken om mensen een betere toegang tot de zorg te geven en hun kansen op gezondheid te verhogen. Te vaak verliezen we ons in theoretische kwesties als het over het potentieel van sociaal kapitaal en gezondheidszorg gaat.”

...MAAR HOE?

Ook in Vlaanderen was het onderzoek tot dusver veeleer descriptief. Volgens professor Lea Maes (UGent) van het Steunpunt WVG is het duidelijk wat het lopende onderzoek beoogt: “We willen achterhalen via welke mechanismen sociaal kapitaal effect heeft op de gezondheid. Omdat dit ook de weg wijst naar mogelijke interventies. Daarom willen we sociaal kapitaal zowel op het individuele als collectieve niveau meten. Het gaat om verschillende effecten die langs verschillende wegen een impact hebben op de gezondheid. Meten op het collectieve niveau stelt nog een methodologisch probleem, maar toch willen we het meenemen om verklaringen te vinden. We willen ook weten of omgevingsfactoren een invloed hebben op het traject dat mensen afleggen in de zorg. Er zijn bijvoorbeeld tal van instanties die snel defecten opsporen bij pasgeborenen,

Lea Maes (UGent): “Mensen uit een lagere sociale klasse vinden niet altijd de juiste gezondheidsinstanties. Dan is linking social capital in het zorgaanbod vereist.”

Sara Willems (UGent): “Armoedebestrijding, inkomensherverdeling en een goed gezondheidszorgsysteem zijn nog altijd doeltreffender.”

maar mensen uit een lagere sociale klasse vinden die instanties niet. Daar is sociaal kapitaal vereist om de weg te vinden in het zorgaanbod. We zouden dat kunnen stimuleren.”

Een voorbeeld daarbij geeft Sara Willems van de Vakgroep Huisartsgeneeskunde en Eerstelijnsgezondheidszorg van de Universiteit Gent. Zij is bij het Steunpunt WVG verantwoordelijk voor de uitbouw van ambitieuzer onderzoek naar het verband tussen sociaal kapitaal, gezondheid en gezondheidszorgtrajecten. Willems: “Neem een wijkgezondheidscentrum waar mensen samen leren om gezond te koken. Het is een eerste stap. Ze leren het centrum kennen en ontmoeten er de hulpverleners en de maatschappelijk werkers. Dat kan een bron zijn van sociaal kapitaal waardoor ze later sneller een beroep zullen doen op hulpverlening.” Maes geeft toe dat het populaire discours rond sociaal kapitaal ook politiek kan worden misbruikt. “Sommige buitenlandse politici willen de aandacht afleiden van de structurele oorzaken van ongelijkheid. Meer individueel engagement en verantwoordelijkheid voor de buurt was de voorbije jaren niet toevallig het credo in de Verenigde Staten.”

Willems vult aan: “Terwijl buiten kijf staat dat armoedebestrijding, inkomensherverdeling en een goed gezondheidszorgsysteem op macroniveau nog altijd het meest doeltreffend is.”

- ▶ De onderzoekers van Steunpunt WVG zijn OCMW's en CAW's dankbaar voor de gegevens. Ze hopen dat nog meer OCMW's en CAW's hun medewerking verlenen aan het onderzoek.
- ▶ www.steunpuntwvg.be
- ▶ Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum

Welzijnswerk en politie samen tegen intrafamiliaal geweld

Het komt voor in de beste families

Gezin en geweld Bij intrafamiliaal geweld ligt de drempel hoog om de stap naar de politie of naar de hulpverlening te zetten. Dat is alleszins wat beide diensten ondervinden. De overheid stimuleert daarom protocolakkoorden tussen parket, politie en diverse hulpverleners. Een eensgezinde aanpak is noodzakelijk.

Tekst Ria Goris | Foto's Jan Locus

Ook in een middelgrote stad als Leuven spelen er zich drama's af achter gesloten deuren. 1 op 5 vrouwen is ooit het slachtoffer van partnergeweld geweest. Het geweld kan ook mannen of kinderen treffen. De Leuvense politie registreerde in 2008 maar liefst 1.712 gevallen van intrafamiliaal geweld,

De Leuvense politie registreerde op een jaar tijd 1.712 gevallen van intrafamiliaal geweld, of 4,6 feiten per dag.

of 4,6 feiten per dag. "Dit is het topje van de ijsberg, want veel geweld wordt niet gemeld", zegt Wim D'haese, commissaris van de jeugd- en sociale dienst van de Leuvense politie.

De weerstand om 'de vuile was buiten te hangen' blijft groot. Politie en hulpverlening werken samen om intrafamiliaal geweld tegen te gaan.

Wim D'haese: "De stijgende aandacht voor intrafamiliaal geweld is een maatschappelijke trend. 20 jaar geleden keek de politie de andere kant op. Vandaag wordt er in toenemende mate van ons verwacht dat we de risico's correct inschatten, zodat geweld voorkomen kan worden. Op dat vlak kunnen we leren van hulpverleners. In gezamenlijke workshops met het centrum algemeen welzijnswerk (CAW) leren wij bijvoorbeeld hoe zij in een rollenspel de intake van een dader van intrafamiliaal geweld aanpakken. Zij leren dan weer hoe wij vaststellingen doen en een proces-verbaal opstellen. Dit helpt ons om daders correct door te verwijzen naar de hulpverlening. Dat is een van de doelstellingen van het protocolakkoord dat wij in oktober 2006 afsloten met onder meer de betrokken CAW's."

ACTIEPLAN VOOR PLEGERS EN SLACHTOFFERS

De protocolakkoorden sluiten dus aan bij de vraag van de overheid om slachtoffers en daders van intrafamiliaal geweld zo snel mogelijk door te verwijzen naar de hulpverlening. Alle parketten hebben hierover een actieplan opgesteld. Het

Commissaris Wim D'haese (Politie Leuven): "Vandaag wordt van de politie verwacht dat ze de risico's correct inschatten, zodat geweld voorkomen kan worden."

CAW

De centra voor algemeen welzijnswerk (CAW) ontvangen sinds 2006 jaarlijks 685.000 euro subsidie voor de versterking van de aanpak van intrafamiliaal geweld en partnergeweld. Dit moet hen toelaten het uitgebreide hulpaanbod voor deze problematiek (vluchthuizen, crisisopvang, slachtofferhulp, gezins- en relatiebegeleiding, bemiddeling) sterk en gericht in te zetten. Het biedt ook de kans om de samenwerking met andere welzijns- en gezondheidsdiensten, en met politionele en gerechtelijke diensten uit te bouwen.

parket, de politie, de CAW's en de centra geestelijke gezondheidszorg (CGG) zijn in de meeste gemeenten partners in deze akkoorden. Andere partners kunnen betrokken worden naargelang de plaatselijke situatie. In Leuven doen ook de Provincie Vlaams-Brabant, het OCMW, het Justitiehuis en de eerste psychiatrische spoedinterventie (EPSI) van het academisch ziekenhuis mee. Wim D'haese: "We willen de betrokken personen naar de hulpverlening doorverwijzen. Bij een aanmelding maken we meteen een onderscheid tussen twee situaties. Ofwel is er acute bijstand nodig, omdat de geweldpleger in een crisis verkeert met levensbedreigende gevolgen voor zichzelf of anderen. In dat geval krijgt de pleger meteen een consult bij de spoedgevallen (EPSI). Ofwel is er geen acute bijstand aan de pleger nodig, dan wordt hij ingelicht over de hulpverlening door het CAW. Wij verwijzen naar hen door. Ook het slachtoffer kan naar het CAW doorverwezen worden. Het CAW verbindt zich ertoe om binnen de 3 werkdagen contact op te nemen met slachtoffer of pleger, op

GROEPSTHERAPIE VOOR PLEGER VAN INTRAFAMILIAAL GEWELD

Het CGG is een van de partners in het protocolakkoord intrafamiliaal geweld en draagt onder meer zijn steentje bij via groepsessies voor plegers. In april van vorig jaar ging de eerste serie van 12 sessies van start. Therapeute Kathy Verspreet: "Plegers van intrafamiliaal geweld hebben gemeenschappelijke kenmerken. Dit vergemakkelijkt een groepsaanpak. Velen hebben een gebrekkig zelfinzicht en zien het geweld niet als een probleem, of toch niet als hun probleem. Veel plegers hebben mannelijke rolmodellen gehad die bepaald werden door macht of kracht. Emoties, zeker angst en verdriet, werden vaak opgekropt. In groep komen ze hier sneller achter dan individueel, zeker wanneer ze weerstand voelen tegenover een therapeut. Ze herkennen veel bij elkaar en werken samen aan een inzicht in hun individuele geweldcirkel. Wat heeft me tot dit gedrag geleid? Wat zijn de signalen die er een aanloop toe vormen?"

Wanneer ze de signalen tijdig leren herkennen en hun gedrag leren bijsturen, lukt het om beter om te gaan met risicosituaties. Verspreet: "Ik gebruik soms de zee als voorbeeld. Als je slechts tot aan je kuiten in het water staat, dan kan je de golven van emoties die op je afkomen nog de baas. Hoe dieper je in het water staat, hoe moeilijker het is om rechtop te blijven en niet overweldigd te worden. Het is dus kwestie van tijdig te stoppen. Een van de belangrijkste leerpunten voor plegers is het verschil leren zien tussen kwaadheid en gewelddadig gedrag."

voorwaarde dat die akkoord gaan met hulpverlening. Het CAW bekijkt verder wat nodig is, bijvoorbeeld een begeleiding bij hen of bij het CGG, of een behandeling bij EPSI voor een verslaving of een impulscontroleproblematiek."

Therapeute Kathy Verspreet: "Plegers van intrafamiliaal geweld hebben een aantal gemeenschappelijke kenmerken. Dit vergemakkelijkt een groepsaanpak."

OPVOLGING, BEMIDDELING, VERWIJZING

Als de pleger akkoord gaat met een verdere begeleiding, dan kan dit opgetekend worden in een inspanningsverbintenis. Na twee maanden dient de pleger een verslag binnen te brengen bij de Jeugd- en Sociale Dienst van de Leuvense politie als bewijs dat hij in begeleiding is. Dat kan helpen wanneer de zaak op parketniveau voorkomt. Van elk geval van

intrafamiliaal geweld wordt immers een procesverbaal opgesteld. Elk dossier wordt opgevolgd. Zo neemt de politie nog tweemaal contact op met het betrokken gezin om te horen hoe de situatie evolueert. Het CAW laat de politie weten of de betrokkenen gebruikmaken van de doorverwijzing naar de hulpverlening. Als de pleger elke hulp

Wim D'haese: "Je moet niet te benauwd zijn om van elkaar te leren."

weigert en het geweld ernstig is of wordt herhaald, wordt het parket ingelicht. Deze instantie kan beslissen tot strafbemiddeling of tot correctionele afhandeling van de zaak, de spreekwoordelijke stok achter de deur dus. Dit geeft een duidelijke boodschap aan de plegers: intrafamiliaal geweld wordt niet getolereerd. Heeft het slachtoffer financiële of andere praktische hulp nodig, dan wordt

VERSLAGEN RIDDER

Bij intrafamiliaal geweld is het niet altijd even duidelijk wie dader en wie slachtoffer is. Wat is dan aangevoelen? Hulp of een sanctionerend optreden?

Neem nu de situatie van Dirk en Eva. Dirk heeft als kind thuis geweld meegemaakt. Zijn vader was vaak weg, veeleisend en agressief. Dirk groeide op met de boodschap dat mannen moeten presteren en succesvol zijn, en hun kwaadheid vrijuit mogen tonen, desnoods met klappen. Dirk vreest dat hij niet voldoet aan het ideaalbeeld van een man.

Eva groeide op haar beurt op in een problematische gezinssituatie en maakte misbruik mee. Ze heeft het daar psychisch nog steeds moeilijk mee. In Dirk zag ze een stevige man, bij hem voelde ze zich veilig. Hij zag in Eva de mogelijkheid van een warm nest. Het is duidelijk dat hij voor Eva veel betekent en hij wil ook de stevige man zijn die zij in hem herkent. Maar in een stresssituatie kan hij zich niet altijd inhouden. Hij vliegt uit en kent zijn grenzen niet. Eva is teleurgesteld en kwaad omdat Dirk niet haar ridder en redder blijkt te zijn. Ze nemen meer afstand van elkaar, maar vliegen elkaar geregeld in de haren. Letterlijk.

"Eva is altijd zo depressief", vertelt Dirk aan de therapeut bij wie hij terechtkomt na verwijzing door het CAW. "Er lijkt aan haar situatie niets te veranderen. Dat maakt me soms kwaad."

Eva's gedrag zorgt ervoor dat Dirk geconfronteerd wordt met zijn falen als man – althans, zo ervaart hij het. Hij reageert op de manier die hem thuis werd voorgeleefd: met geweld.

Gezinnen waarin intrafamiliaal geweld voorkomt, vormen een complex kluwen. Zonder begeleiding is de kans groot dat de negatieve spiraal zich herhaalt en verdiept.

het doorverwezen naar het OCMW. Ook voor kinderen, op wie het geweld vaak actief of passief een invloed heeft, bestaat een hulpaanbod. Deze zogeheten ketengerichte aanpak staat officieel beschreven in een protocolakkoord, maar het zijn vooral de contacten tussen de verschillende partners op het terrein die de samenwerking vergemakkelijken. Ze vinden elkaar in de stuurgroep intrafamiliaal geweld.

D'haese: "Je moet elkaar leren kennen om de neuzen in dezelfde richting te krijgen. En niet te benauwd zijn om bij elkaar in de leer te gaan."

► Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum

Jo Vandeurzen, minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

Nieuwe man, zelfde portefeuille

Jo Vandeurzen (CD&V) volgt partijgenote Veerle Heeren op als Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. Het beleidsdomein is geen onbekend terrein voor hem.

Jo Vandeurzen werd geboren op 2 juni 1958. Hij is licentiaat Rechten. Zijn eerste politieke sporen verdiende hij in Genk, waar hij 6 jaar lokaal partijvoorzitter en 4 jaar OCMW-voorzitter was. In 1993 volgde hij Luc Dhoore op als parlementslid in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Daar verdiepte hij zich in dossiers over volksgezondheid en justitie. In 2001 werd hij secretaris-generaal van de CD&V. Drie jaar later werd hij verkozen tot nationaal partijvoorzitter, als opvolger van Yves Leterme. Na de federale verkiezingen van 2007 zat hij mee aan tafel tijdens de coalitiebesprekingen. Bij de vorming van de interim-regering onder leiding van Guy Verhofstadt werd Vandeurzen minister van Justitie. In de regering-Leterme I behield hij die bevoegdheid. Naar aanleiding van de commotie over het dossier-Fortis nam Vandeurzen in december 2008 ontslag uit de federale regering. Hij komt terug als minister in de Vlaamse Regering.

Met Welzijn, Volksgezondheid en Gezin heeft Vandeurzen de enige ministerpost met dezelfde bevoegdheden als in de vorige Vlaamse Regering. Zijn partij brak tijdens de onderhandelingen ook een lans om verwante bevoegdheden zoveel mogelijk bij elkaar te houden. Volgens die logica krijgt Vandeurzen ook Volksgezondheid en Gezin in zijn portefeuille.

EXTRA GELD

Als voormalig voorzitter van het Ziekenhuis Oost-Limburg (ZOL) is het beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin voor Jo Vandeurzen geen onbekend terrein. Hij was de drijvende kracht achter de fusie van het André Dumontziekenhuis (Waterschei), het Sint-Barbaraziekenhuis (Lanaken) en het Sint-Jansziekenhuis (Genk). De beginjaren van het ZOL waren moeilijk, zowel organisatorisch als financieel. Ondertussen is het uitgegroeid tot een dynamisch geheel met meer dan 2.500 medewerkers

en 200 artsen en wordt er geïnvesteerd in netwerken en samenwerkingsverbanden.

Terwijl op andere beleidsdomeinen zware besparingen doorgevoerd moeten worden, zal welzijn een van de

Jo Vandeurzen belooft extra aandacht voor de opleiding en vorming van zorgberoepen.

weinigere sectoren zijn die de komende jaren over extra geld kan beschikken. Dit bijkomende geld zal nodig zijn om bijvoorbeeld de wachtlijsten voor personen met een handicap weg te werken. Tegelijk is de zorgsector een groeisector die in de toekomst voor heel wat extra banen zal zorgen. Volgens Vandeurzen moet daarom extra aandacht gaan naar de uitbouw van opleiding en vorming van zorgberoepen.

► www.jovandeurzen.be

► Reacties welkom op www.weliswaar.be/forum

De klank van de stad

Stedelijke meertaligheid en interculturele communicatie

Aan de hand van feitenanalyse en reflectie wijzen de auteurs van dit boek op verborgen problemen, onbedoelde effecten, uitdagingen en mogelijkheden om beleid en meertalige realiteit beter op elkaar af te stemmen. Dit boek is dan ook bedoeld voor wie in de sociale sector, het onderwijs, de administratie of het gerecht werkt en voor al wie nader wil kennismaken met de meertalige klank van de stad.

Jürgen Jaspers (red.)

De klank van de stad

Stedelijke meertaligheid en interculturele communicatie

De sociale staat van Vlaanderen 2009

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Wat is de leefsituatie van de Vlaming anno 2009 en hoe evolueerde die in de afgelopen 25 jaar? Dit uitgebreide boek bevat een synthese van dit grote verhaal. De auteurs gaan ook op zoek naar de samenhang en mogelijke verklaringen voor de verschillende snelheden en intensiteit waarmee de leefsituatie van de bevolking en van bevolkingsgroepen is veranderd.

Lieve Vanderleyden, Marc Callens en Jo Noppe (red.), *De sociale staat van Vlaanderen 2009, Studiedienst van de Vlaamse Regering*, 2009, 462 p. Gratis te downloaden op www.vlaanderen.be/dar/svr

Jürgen Jaspers, *De klank van de stad. Stedelijke meertaligheid en interculturele communicatie*, Acco, 2009, 224 p., € 30. ISBN 978 90 334 7504 7

Wat wil jij?

Studeren met psychische problemen

Ook mensen met psychische problemen vinden hun weg naar het hoger onderwijs. Hoewel er een professioneel aanbod bestaat om die doelgroep te begeleiden is het in de praktijk niet altijd duidelijk hoe men op hun vragen en problemen kan inspelen.

Marjo Boer, Astrid van Bruggen & Maud Amiabel, *Wat wil jij? Studeren met psychische problemen*, Maklu, 2009, 128 p., € 14,90. ISBN 978 90 441 2361 6

Leven voorbij de deur

Rusthuisboek

Leven voorbij de deur gidst je door de rusthuisgangen en laat je kennismaken met de bewoners en hun verhalen. Stuk voor stuk eerlijke, authentieke getuigenissen. Soms pijnlijk en donker. Dan weer vrolijk en hoopvol. Maar altijd pakkend en inspirerend.

Leen Plessers & Linda Geerits (red.), *Leven voorbij de deur. Rusthuisboek*, Maklu, 2009, 184 p., € 22,90. ISBN 978 90 857 5025 3

Verboden voor onbevoegden

Naar lokale netwerken voor meer participatie aan cultuur, jeugdwerk en sport

De auteurs onderzochten lokale netwerken die opgezet worden ter bevordering van de participatie van mensen in armoede aan cultuur, jeugdwerk en sport in Vlaanderen. Dit boek biedt inspiratie aan gemeenten en steden bij de eerste stappen naar een lokaal netwerk.

Jessica Wyckmans & Daniëlle Dierckx, *Verboden voor onbevoegden. Naar lokale netwerken voor meer participatie aan cultuur, jeugdwerk en sport*, Acco, 2009, 104 p., € 18. ISBN 978 90 334 7482 8

Gekleurde steden

Autochtonen en allochtonen over samenleven

Vlaanderen telt heel wat gekleurde steden. Die evolutie roept vragen op over het integratieproces en de sociale cohesie in onze samenleving. De auteurs analyseren de toestand op basis van interviews met 960 allochtone en autochtone inwoners.

Kris Vancluysen, Maarten Van Craen & Johan Ackaert (2009). *Gekleurde steden. Autochtonen en allochtonen over samenleven*, Vanden Broele, 2009, 191 p., € 39. ISBN 978 90 496 0021 1

► Meer boeken: www.weliswaar.be

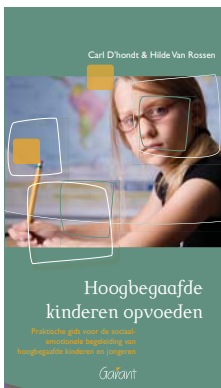

Hulpverleners over 'Activering

De rol van organisatie en buurt bij de hulpverlening in het Antwerpse OCMW

De auteurs analyseren de manier waarop de hulpverleners van drie sociale centra werken. Hanteren zij een emancipatorische of een veeleer disciplinerende invulling van activering? Bestaan er verschillen tussen de sociale centra?

Peter Raeymaeckers & Jan Vranken, Hulpverleners over 'Activering. De rol van organisatie en buurt bij de hulpverlening in het Antwerpse OCMW, Acco, 2009, 150 p., € 22,50. ISBN 978 90 334 7483 5

Hoogbegaafde kinderen opvoeden

Praktische gids voor de sociaal-emotionele begeleiding van hoogbegaafde kinderen en jongeren

Dit boek bevat honderden tips over wat best wel te doen en wat liever niet te doen bij het begeleiden van hoogbegaafde kinderen en jongeren. Begrip en steun van volwassenen geeft niet enkel richting aan de ontwikkeling van het kind, maar reikt vooral modellen van sterkte aan, waarop het kind nadien kan terugvallen.

Carl D'hondt & Hilde Van Rossen, Hoogbegaafde kinderen opvoeden. Praktische gids voor de sociaal-emotionele begeleiding van hoogbegaafde kinderen en jongeren, Maklu, 2009, 177 p., € 19,60. ISBN 978 90 441 2426 2

OPZ Geel
Openbaar Psychiatrisch Zorgcentrum

03.12
**Therapieën in tijden van
evidencebased behandelen**

Studiedag Klinische psychotherapie
Met o.a.
Joris Vandenberghe, Nele Stinckens en Paul Verhaeghe

Donderdag 3 december 2009
Cultuurcentrum de Werft Geel

Meer informatie op www.opzgeel.be
of tel. 014-57 90 80

Weliswaar.be

Welzijns- en gezondheidsmagazine voor Vlaanderen uitgegeven door de Vlaamse overheid – Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

Jaargang 15 – nummer 4
Editie september-oktober 2009

Redactie: Nico Krols, Liesbeth Van Braeckel

Eindredactie: Harold Polis

Medewerkers: Marjorie Blomme, Eric Bracke, Ria Goris, David Nolens, Marleen Teugels

Tekeningen en cartoons: Ief Claessen, Gideon Kiefer, Mieke Lamiroy, Elisabeth Noels, Nora Theys

Fotografie: Jan Locus, Stephan Vanfleteren, Bob Van Mol, Carlo Verfaillie

Directie: Liesbeth Van Huffelen

Verantwoordelijke uitgever:
Marc Morris, secretaris-generaal,
Koning Albert II-laan 35, bus 30, 1030 Brussel

Contactpunt Nederland: Arthur Jansen Advies

Productie: Roularta Custom Media

Oplage: 41.000

Abonnementen, adreswijzigingen, annuleringen: weliswaar@abonnementen.be of 078 15 22 50. Bij adreswijziging oud én nieuw adres en abonneenummer vermelden. Ontvang je te veel of te weinig exemplaren? Laat het ons weten. Geef het abonnementsnummer op dat bij je adres vermeld staat.

Redactie: info@weliswaar.be.
Tel.: 02 553 33 76 of 02 553 07 32.
Fax: 02 553 31 40.
Vlaamse overheid – Departement WVG
Weliswaar
Koning Albert II-laan 35, bus 30, 1030 Brussel

Wil je een kort bericht plaatsen?
www.weliswaar.be

De inhoud van de artikels weerspiegelt niet noodzakelijk de visie van de Vlaamse overheid.

Weliswaar kan geen lezersbrieven opnemen. Je reactie is altijd welkom op het redactieadres of info@weliswaar.be en www.weliswaar.be/forum

Weliswaar wordt gedrukt op milieuvriendelijk papier.

WIW 89.09 – JG 15/nr. 4

Lid van de Unie van de Periodieke Pers

master burgerlijk ingenieur

master industrieel ingenieur

nu ook bachelorstudenten

OPROEP aan alle socialprofitorganisaties

Een technisch-wetenschappelijk probleem?
Laat u helpen door een student!

Dien uw project in vóór
1 november 2009

en maak kans op projectbudget!

www.cera-award.be

Cera Award: 10 jaar sociale innovatie

lees ook p.12!

Afgiftekantoor Gent X
Roularta Media Group
Meiboomlaan 33, 8800 Roeselare

TIJDSCHRIFT

Weliswaar, welzijns- en gezondheidsmagazine
verschijnt zesmaal per jaar
(februari, april, juni, september, november, december)

Machtigingsnummer 2386570

Erkenningsnummer P3A8091

UV